Přítomnost

ROČNÍK VIII. V PRAZE 23. ZÁŘÍ 1931. ČÍSLO 38.

Německo, krise a my.

I.

„Něco se musí státi."

Vývoj poměrů jak u nás, tak i v jiných státech je tak neuspokojivý, že se víc a více projevuje mínění, že se musí něco státi. V novinách, na schůzích atd. se množí stesky, avšak všude panuje jeden velký nedostatek: nikdo nepřichází s konkretním a proveditelným návrhem, všichni říkají, že se něco musí stát, ale nikdo neví, co. Drobných léků národohospodářských příštipkářů je velmi mnoho, ale tak těžká situace, jako je dnešní, sotva může malými opatřeními býti zlepšena anebo dokonce odstraněna.

Racionalisace lidská a nelidská.

Musíme si jasně uvědomiti, že dnešní krise se nedá vůbec porovnávati s krisemi dřívějšími, jelikož má příčiny zcela jiné. Je vyvolána jakýmsi šíleným tancem kolem technického pokroku, spojeného s nejzazším materialismem, který nechtěl hleděti ani vpravo, ani vlevo, který s jakýmsi zadostiučiněním, aby nebyl závislým na lidské síle, a s jakýmsi sadismem nahrazoval lidi stroji, aniž by se uvažovalo o tom, co s lidmi.

K částečnému ospravedlnění a uspávání veřejnosti se užívalo hesla: „Zlevnění výrobků" — ovšem zatajovalo se, že zlevnění, jehož důsledkem je nezaměstnanost velké části dělnictva, je výhodou velmi problematickou. V začátku racionalisace bylo se strany celé řady lidí poukazováno na to, že musí býti provedena plánovitě a s ohledem na lidského činitele, zejména pokud se zajištění jeho zaměstnanosti týká. Této věci ovšem dbáno nebylo a přes hlavy všech těchto hlasatelů účelné racionalisace se prováděly věci, které se nám všem zdají býti naprosto nepochopitelnými, jelikož jsou buďto výmyslem ďábelským nebo tragicky-hloupým.

Již před rokem, kdy následky překotné racionalisace začaly těžce doléhati na část zaměstnanectva, objevily se velmi bázlivé hlasy, které žádaly reglementaci technického pokroku, aby tímto způsobem bylo umožněno stráviti výhody technického pokroku a učiniti je pro veškeré lidstvo plodnými. Tyto hlasy byly však voláním na poušti, byly považovány za černou reakci, zejména v kruzích teoretických, jelikož v tom byl viděn zásah do myšlenkového pochodu, který se zdál býti pokrokovým. Teprve nyní v důsledku silného volání z kruhů dělnických začíná se rozednívati a ovšem škody zde natropené jsou již značné. Musíme se vlastně diviti, že věc tak jasná, jako je nutnost reglementace technického pokroku, mohla by naraziti na odpor, a že v době, kdy není možnosti emigrace, kdy obyvatelstvo neustále roste a kdy nová průmyslová odvětví se zřizují velmi skoupě, je jasno, že překotné nahrazování lidské síly strojem může znamenati kulturní záhubu a novodobé otrokářství, neuvedou-li se v pohyb paralelně s technickým pokrokem nové metody, které by byly s to, paralysovati nebezpečí nevázaného, tedy chaotického technického pokroku.

Německo jako výstraha.

Zejména Německo je pro nás výstražným znamením, ba přímo odstrašujícím příkladem, jak státní organisace vypadati nemá. Obdiv všeho německého tkví v mnohých našich lidech, zejména starších, z doby předválečné, a veškerá opatření v oboru průmyslového podnikání v Německu, zejména v ohledu organisačním, byla se strany určitého okruhu lidí přijímána s úctou, s jakýmsi pocitem strachu, že nenapodobíme-li ihned tato opatření, povede se nám velmi zle.

Při podrobnějším zkoumání všeho toho, co v Německu bylo v posledních pěti letech vykonáno, musíme dospěti k výsledkům přímo zdrcujícím. Němečtí národohospodářští teoretikové, kteří byli volky nevolky ovlivňováni kartely, přímo žádali zánik maloměšťáckých kruhů, jakožto přežitku devatenáctého století, který nemá existenčního oprávnění. V pohrdání touto sociologickou vrstvou byla těžká buržoasie úplně zajedno s komunisty, ovšem ideální popudy byly zcela jiné. Vrstvy plutokratické viděly v malé buržoasii překážku a brzdu pro své koncernové choutky, komunisté z důvodů ideologických viděli v ní největší překážku pro vývoj komunismu a zde tyto dva tábory, snad aniž jeden o druhém věděly, se dohodly na tom, že tato třída musí zmizeti. Boj byl veden zejména proti menším podnikatelům, samostatným obchodníkům, živnostníkům a v neposlední řadě také proti menším zemědělcům, kterým se neuvěřitelnou celní politikou ztěžuje jejich existence, při čemž se vyhazují miliardové obnosy na udržení nerentabilních pomořanských velkostatků, kde se hospodaří za poměrů sociálně velmi nepříznivých a které přes tyto podpory jsou odsouzeny buď k živoření anebo v mnohých případech k naprostému zániku.

Vůdčím ideálem německých hospodářských činitelů a teoretiků bylo napodobení Ameriky do posledního puntíku. Chtěli napodobiti Ameriku v průmyslové výstavbě, životosprávě, filmech, kultuře, literatuře, oděvu — a konglomerát, který na konec z toho vyšel, je hnusný. Velké průmyslové podniky kontrahovaly za hranicemi velké zápůjčky a posedlé mocenským pudem skupovaly závody konkurenční, spojily se s nimi, aby je pak zarazily a zaměstnance připravily o práci. Velkoobchodní domy se neustále rozšiřovaly, stavěly skvělé paláce a přicházely s takovými cenami, s nimiž menší obchodník nemohl konkurovati, jelikož buďto skupovaly zboží zkrachovaných fabrik, nebo jako v případě Karstadtově, pracovaly se ztrátou. Takových případů byla celá řada a bylo by málo zajímavé je jmenovat, jelikož by mnoho stran na to nestačilo. Probuzení z toho šíleného snu bylo pak hrozné; zahraniční úvěry se staly tíživými, jelikož expanse závodů dlužníků byla jako mýdlová bublina, ovšem natropené chyby se již sotva dají napraviti.

Koncernové velikášství.

Teprve nyní se ukazují v pravém světle ohromné ztráty, způsobené tím velikášstvím a ničením hodnot jak hmotných, tak lidských. Tyto koncerny zabily

statisíce drobných samostatných existencí, připravily statisíce zaměstnanců o chleba, otřásly celým německým finančním hospodářstvím, ohrozily znovu německou měnu, tím také úspory milionů lidí a jejich vyhlídky na sociální rentu a pensi.

Zkoumáme-li, které podniky nejlépe vzdorují krisi, pokud bychom nevzali v úvahu podniky kryté kartely, nebo které mají výrobní monopoly, jako průmysl chemický, vidíme něco, co se úplně příčí „moderní" hospodářské theorii. Nejlépe obstojí podniky, vedené buďto jednotlivcem nebo akciové podniky, které ještě organisačně nerozrostly do nemožných velikostí a kde je několik lidí, kteří jsou si vědomi své odpovědnosti vůči podniku. Nejvíce jsou pocuchány velké akciové podniky, o kterých se vždy tvrdilo, že jsou novodobou, pokrokovou formou podnikání a že je jen otázkou krátké doby, kdy úplně vytlačí podniky vedené skutečnými podnikateli.

Je zajímavo sledovati sociální poměry v těchto dvou formách podnikání. Nemůže býti dnes nejmenší pochybnosti o tom, že sociální poměry v akciových společnostech velkých rozměrů jsou velmi špatné a že jsou podobny otrokářství. V těchto společnostech není vůbec dělníkovi možno dovolávati se spravedlnosti nebo přicházeti do osobního styku se šéfem. Tragikomickou vlastností akciového velkopodniku je, že každý člověk, zaujímající důležitější místo, má svého zástupce, ten zástupce má zase zástupce, jeden se vymlouvá na druhého a není možno obrátiti se na osobu skutečně odpovědnou, jelikož při choulostivých otázkách má vždy možnost vyklouznouti.

Výhody „maloměšťáctví".

Když v našich podnicích byly ještě poměry „maloměšťácké", o nichž naši teoretikové mluví jenom s pohrdáním, zapomínajíce, že velké reservy byly vytvořeny ve většině případů právě generací maloměšťáckou, vypadaly věci zcela jinak. Každý měl možnost bez velkých potíží dovolati se svého práva, závodní výbory mohly jednati přímo se šéfy, šéfové podniku byli si ve většině případů vědomi své odpovědnosti vůči zaměstnanectvu, propouštělo se jen v případech zcela mimořádných, ovšem investovalo se mnohem méně a měřítkem investic byl názor, že teprve konsum si musí zvětšení bouřlivě vyžádati a ne obráceně. Ve správních radách takovýchto podniků, pokud byly akciové, zasedali lidé zkušení, kteří podniku věnovali celý svůj život, kteří se úzkostlivě starali o každý detail. Ovšem politiků a jiných osob representativních, kteří s podnikem necítili nebo ho neznali, tam vůbec nebylo, nebo jen málo.

Proč nám se vede lépe.

Že situace u nás je lepší a musím podotknouti, podstatně lepší než v Německu, máme co děkovati z velké části právě té staré generaci, která měla veliké zkušenosti a mnoho zklamání a která, jelikož vyrostla ve zcela malých poměrech, střežila reservní fondy závodu jako oko v hlavě. Bohudíky jsme vůbec vždy v praktických věcech dosti nemoderní, velmi opatrní a nedůvěřiví a jen tomu máme co děkovati, že naše situace je podstatně lepší než situace v Německu.

Hospodářská struktura našeho národa s hlediska „pokrokového národohospodáře" je naprosto zastaralá a přímo „reakční". Máme mnoho středních a malých podnikatelů, spoustu živnostníků, středních a malých obchodníků, spoustu malých zemědělců, zkrátka poměr mezi osobami samostatně výdělečnými a nesamostatně výdělečnými je ještě velmi zdravý. Ještě před několika lety považovali naši vůdčí činitelé toto rozvrstvení za velmi zdravé, ovšem v posledních dvou letech, v důsledku nových, nesprávných teorií, začínalo se na věc dívati jinak, dávala se přednost vytvoření velkých kolosů, podporovaly se průmyslové fuse, naříkalo se pořád, že nemáme v Praze velké obchodní domy po způsobu berlínském (Karstadt, Wertheim), že musíme odstraniti drobný obchod a více takových věcí.

Je naším štěstím, že tato krise na nás doléhá již dnes a ne teprve za několik let, jelikož dnes poznáváme planost těchto tvrzení a vidíme, že se musíme vrátiti k úvahám o správném sociologickém rozvrstvení národa. Nutno otevřeně říci, že mnozí intelektuálové v dělnických stranách se přiklonili k názoru, že je nutno odstraniti maloměšťácké vrstvy jakožto přežitek staré doby, ovšem nyní se jim rozbřesklo v hlavě a vidí to nebezpečí, do kterého by mohli zabřednouti. Důkazem zdravého obratu je na příklad požadavek, aby firma Baťa se omezila na výrobu a prodej obuvi a aby stavu ševcovskému umožnila samostatný výdělek ve správkárnách.

Jest jasno, že nejzdravější názory vycházejí vždy od těch lidí, kteří pracují přímo v dotyčném oboru, a názory úplně nesprávné od lidí, kteří jsou věci vzdáleni a jen namátkou se různými otázkami zabývají. Z toho vyplývá diletantismus, který v těžkých dobách, jako je dnešní, může natropiti škody, které jsou nedozírné.

Neinformovanost o Německu.

Většina našich vůdčích činitelů si až do nedávna vůbec neuvědomila, v jakém nebezpečí jsme jako přímí sousedé Německa. Nemusíme se tomu tak diviti, poněvadž většina našich lidí měla vždy ohromný respekt před Německem a nedovedla si vůbec představiti, že by se věci v Německu mohly vyvinouti skutečně špatně. Naprosto neuvěřitelné však je, že až do nedávna velká část našich vůdčích německých (severočeských) průmyslníků situaci vůbec nepochopila a v momentu, kdy Německo stálo před zhroucením, žádala celní unii mezi Německem a námi. Je to opětně důkaz, jak opatrně se musí postupovati a jak není možno poslouchati lidí, u nichž je možnost, že určitým předsudkem mohl by se jinak zdravý úsudek zkaliti.

Důsledná neinformovanost velké části našich kruhů, které otázce reparační nepřikládaly velké důležitosti a hrozivou situaci Německa považovaly za manévr německé vlády, aby reparace nemuselo platiti. Fakt je, že finanční hospodářství Německa v posledních pěti letech bylo přímo balkánské, a není vůbec pochopitelno, jak tam lidé mohli tak ztratiti hlavu. Dnes ovšem, kdy stojíme před troskami německého hospodářství, je úplně zbytečno dělati výčitky, avšak jako přímí sousedé Německa musíme si klásti otázku, co bude potom, jelikož vývoj poměrů v Německu má pro nás nesmírnou důležitost.

Jindřich Kolovrat.

POZNÁMKY

Ano, byla to chyba.

Když vznikla aféra s Perglerovým mandátem, pokusili jsme se varovat, aby nebylo přiléváno oleje do ohně. Vycházeli jsme z té úvahy, že tak jako tak už odpůrci levice pilně pracují s tvrzením o odstavování nepohodlných osob. Kde jaký neschopný vyslanec, korupční politik nebo padlý literát byli odstaveni, všichni byli vyzdviženi na štít a vyličeni jako oběti intrik, i ti, kteří sami nedělali nikdy nic ji

ného než intriky. Protože však ve všech těch případech bylo možno konkretně dokázat, že tito lidé padli vlastní neschopností nebo vlastní špatností, legendě se nijak nechtělo dařit. Až přišel den, kdy Perglerovi byl vzat mandát, protože nebylo uznáno jeho státní občanství. Hned tenkráte začali jsme se obávat, že tomu ani mnozí dobří lidé nebudou rozumět, že tím bude dodána prvotřídní potrava legendě a že legenda potloustne. Abychom i své vlastní stanovisko vyjádřili: nám to také nebylo sympatické. Nemohli jsme to uznati za fair play. Není pochyby o tom, že v Perglerově státním občanství byly značné právní slabiny a že volební soud měl se oč opřít a co citovat, když rval mandát z jeho rukou. Ale bylo zcela věcí politického uvážení, je-li třeba dovolávat se volebního soudu a má-li se těchto slabin využít, a myslíme, že politické uvážení nedopadlo dobře. Nezdá se nám dosti slušné odpírat státní občanství zahraničnímu revolučnímu pracovníku, i když on sám se o ně formálně nedosti staral a i když se nepřátelsky rozešel s částí vládnoucího režimu a i když se vyvinul tak nesympaticky a usídlil se v tom nejhorším hnízdě. Nijak není popíráno státní občanství mnohých, kteří na ně mají daleko méně morálního práva než Pergler. Zahraniční revolucionář, bývalý vyslanec a muž, jenž byl demokratickým hlasováním zvolen za poslance, má věru všechno faktické právo, aby byl uznán státním občanem, i když nevyplnil nějaký formulář. Pokud pozorujeme, soudí takto i většina veřejného mínění, a nemůžeme jí to ani vyčítati, a soudíme, že není dobře dostati se do konfliktu s tímto veřejným míněním. Známe dobře tu teorii: nemazlit se s nepřítelem — ale někdy je lépe míti méně energie. Bylo možno dobře vysvětliti, že p. Pergler nebyl vhodným vyslancem pro tento stát, poněvadž opravdu nebyl a poněvadž to bylo možno doložiti. A také tenkráte kromě p. Perglera samého nikdo se nebouřil. Ale vysvětlovati veřejnému mínění, že nejen byl špatným vyslancem, ale že dokonce nemůže býti zvolen poslancem — to znamená tetivu luku činů přepínati; tomu budou na slovo věřit jen nejvěrnější a nejochotnější straníci, kteří beztak všemu věří. Jsme zásadními odpůrci nynější ohyzdné politické činnosti p. Perglerovy; víme dobře, co si máme mysliti o jeho komediantství, jež, nepočítáme-li starého mistra p. Stříbrného, je nyní dosahováno už jen p. Karlem Horkým, který vede volební agitaci způsobem, jako by ještě včera byl zaměstnán jako propagační clown v cirku Barnumově; je nám známo, že na p. Perglerovi není co chváliti a že je nutno ho na hlavu poraziti. Ale právě proto musíme zavrhovati, je-li z něho dělán politický mučedník a je-li mu dávána příležitost, aby si přes oceán vyměňoval s pí Perglerovou sentimentální exulantské telegramy, nad nimiž pražská ulice skoro slzí. Musí se počítat s naší národní psychologií, která, poněvadž tak dlouho jsme byli cizími pány pronásledováni, dává skoro vždycky za pravdu tomu, kdo je pronásledován, pro nic jiného než pro to, že je pronásledován. Byl tedy p. Perglerovi neopatrně dodán hezký velký a dekorovaný podstavec, a protože v Národní lize je nestydatost rozšířena jako vši mezi cikány, je patrně blízka chvíle, kdy si tam budou hrát na Havlíčky a kdy budou porovnávat Ameriku s Brixenem, a p. Stříbrný dokonce snad bude míti příležitost, aby stavěl kriminál na roveň Brixenu. Vůbec je už jasno, že p. Stříbrnému, jenž je ve známé trapné situaci a jenž v celkové nejistotě o svém osudu dává se někdy hledat už i vlastními novinami pod titulem „Kde je Jiří Stříbrný?“ — žádný politický mecenáš nebyl by mohl nic lepšího prokázat nad spiskání oné aféry s Perglerovým státním občanstvím. Může totiž nyní p. Pergler figurovati s jistým úspěchem jako odlehčující svědek pro p. Stříbrného a poukazovat na svůj osud jako na doklad toho, že u nás jsou lidé i pro jiné věci odstraňováni než pro nepoctivost. A ničeho není nyní p. Stříbrnému tolik zapotřebí jako právě tohoto. Nic se mu nemůže tak hoditi, jako zmizí-li jeho případ odstavení v houštině v různých jiných případů odstavení, ačkoliv ovšem jeho případ si zasluhuje naprosto osamoceného a výjimečného postavení. Pan Stříbrný není špatný taktik, a proto ještě nikdy se nedržel p. Perglera tak pevně a tak vroucně za ruku jako nyní. Potřebuje, aby z toho byl udělán dvojjediný případ, aby mohl říci: hle, mně se děje něco podobného, mne také odstraňuje nějaká podobná intrika a mocenský nátlak; po prvé v životě je p. Stříbrný ochoten za někým zmizet: za Perglerovými zády. Svoluje skromně, aby případ Perglerův zastínil případ jeho. Neboť to je, na čem záleží: udělat se mimikri, ukázat, že lidé jsou u nás odstavováni i pro něco jiného, než pro vyloženou nepoctivost, a ztratit se pak v této celkové nezřetelnosti. Stříbrný, odstraňovaný pro korupci, byl by jistě nyní dal aspoň polovinu zisků z této korupce za doklad, že u nás jsou lidé odstraňováni z důvodů politické nepohodlnosti; a někteří přišli a dali mu takový doklad zadarmo. Ti jeho nepřátelé, kteří mu takto pomohli, jistě ze strategie eminenc nezaslouží. Je ovšem pravda, že p. Stříbrný, který nyní žije z provisí za dodávky, jež jako ministr opatřil svému bratrovi, nemůže býti omluven ničím, co se děje p. Perglerovi. Ale ulice bohužel nerozlišuje tak přesně a hodně záleží na tom, co p. Stříbrný dovede nyní udělat z toho, co se děje p. Perglerovi. Vidíme všichni, že si z toho vyrobil zástěnu, jíž nepronikne zrak lidí lehkověrnějších, a že do případu Perglerova odívá svou nahotu. Nemá také ani Národní liga lepší agitační heslo do voleb nad případ Perglerův. Ať cokoliv si myslíme o této politické skupině, agitaci tam rozumějí a případu Perglerova využívají s takovou horlivostí, že je vidět, že v něm cítí prvotřídní materiál. Pan Horký, který ještě nedávno psal o Perglerovi s takovým opovržením jako Pergler o Horkém (tuto vzájemnost možno lehce vysvětliti tím, že oba pánové se dobře znají), vystřídal to nyní pisklavými tóny nadšení pro jeho osobnost, a nemýlím-li se, oslovuje ho ve svých veřejných provoláních, jež nyní vyrábí, každý den aspoň jeden kus, už jen důvěrně: Karle. Už z toho, jak Národní liga co nejšíře Perglerův případ před volbami roztahuje, mělo by se pochopit, že se stala chyba. Stříbrný sám by už mnoho nadšení nevzbudil, protože z jeho pověsti i pro ty nejhloupější zbývají jen rozvaliny. Ale nevinně trpící Pergler, muž bez vlasti, fotografovaný s uslzenou paní Perglerovou — to má docela jinou přitažlivost. Bude-li míti Liga v obecních volbách pozoruhodnější úspěchy, bude to hlavně následek nešikovnosti, s níž se jednalo s Perglerem. Napsali jsme tenkrát, že je to jako dodati p. Stříbrnému bednu výtečného agitačního materiálu. Vidíme, že jsme se bohužel nemýlili. —*jp*—

Převrat v Anglii.

Dnes už není pochyby o tom, že to, co se událo v Anglii v posledním týdnu srpna t. r., byl politický převrat prvního řádu. Dá se to karakterisovati jako energický pokus zachrániti kapitalistický systém. Nebylo žádným tajemstvím, že už po dlouhou dobu prováděla londýnská City nejen pasivní resistenci, nýbrž velmi efektivní revoltu proti socialistické vládě. Dnes ovšem zdá se, že si mnozí z ředitelů kampaně počínají uvědomovat, že zašli ve své katastrofální propagandě příliš daleko, že její úspěch je větší, nežli si sami přáli. Cizina mohla těžko posuzovati, je-li situace anglické měny a finančního hospodářství opravdu tak zlá, jak mnozí z těch malířů strašáků prohlašovali, a dnes možno opravdu mluvit o krisi důvěry v anglické finanční hospodářství.

Prvním úspěchem propagandy bylo ovšem, že se bankéřům podařilo socialisty z vlády vystrnadit. Obdivuhodna byla po dobu krise souhra londýnského kapitalistického tisku. Všechny listy skoro bez výjimky přinášely sensační zprávy o ztrátě důvěry v libru, o hrozném deficitu v budžetu a o nekonečné bídě, která prý se přižene na anglický národ, nebudou-li co nejrychleji provedena určitá opatření, zejména snížení platů nezaměstnaných učitelů atd. Nadarmo namítali socialisté, že jsou jiné způsoby, jak uvésti rozpočet do pořádku, než ukládání obětí těm nejnuznějším; nadarmo navrhovali snížení anebo vůbec suspendování amortisace státního dluhu (67 mil. £). City vyhrála bitvu. Byla ustavena t. zv. národní vláda, složená ze zástupců bývalé konservativní oposice a strany liberální a několika bývalých členů strany Labour, v čele s Ramsay MacDonaldem. Prvním úkolem této nové vlády bylo sestaviti nový rozpočet na zbývající polovinu fiskálního roku. V tomto rozpočtu bylo získáno 76 mil. £ jednak úsporami, jednak novými daněmi (hlavní úspora 35·8 mil. £ je na účet podpor v nezaměstnanosti a 10·3 mil. £ na školství, hlavně na platech učitelům, z nichž přes 60.000 bude míti méně než 3 £ týdně, což je při anglických cenových poměrech přímo žebrácký plat). Původní rozpočet na nynější fiskální rok, který končí

30. dubna 1932, počítal s příjmy 803½ mil. £, řádné vydání 751·3 mil. £, umořování státního dluhu 52 mil. £. Rozvrat do tohoto rozpočtu přinesl president Hoover se svým moratoriem, které pro Anglii znamená čistý úbytek příjmů v částce 17 mil. £. Dále se očekává, že daňový výnos bude následkem všeobecné krise menší o 29 mil. £, a konečně bylo náhle pod vlivem t. zv. Mayovy finanční zprávy rozhodnuto, aby do rozpočtu byl přenesen i schodek pojišťovacího fondu proti nezaměstnanosti v částce 25 mil. £, kterýžto schodek byl dosud uhrazován výpůjčkami, a konečně asi 9 mil. £ preliminovaných na nouzové stavby silniční. Tím vznikl pak celkový deficit asi 76 mil. £ a na stejném základě byl pak vypočten deficit rozpočtu 1932—33 v částce 170 mil. £.

O další budoucnosti nové vlády není dosud jasno. Jedna část konservativní strany s lordem Rothermerem, majitelem tiskového koncernu Daily Mail v čele, naléhá, aby tato vláda provedla uzákonění obecného cla na veškeren dovoz ještě v tomto parlamentním údobí, kdežto většina konservativní strany by raději viděla brzké všeobecné volby, od kterých si pro sebe slibuje většinu. Není totiž mnohým konservativcům po chuti, že předsedou vlády je MacDonald a nikoliv Baldwin. Naproti tomu liberálové se bojí voleb a hrozí, že všeobecné volby na podzim by přinesly nový finanční rozvrat. Toto stanovisko se dá vysvětlit tím, že si jsou vědomi toho, že by v nové vládě asi už nebyli zastoupeni a že by možná i celá budoucnost strany byla volbami dávána v sázku. Stejně však protestují liberálové i proti celnímu tarifu, ač mnozí z nich, jako na př. Sir John Simon a Keynes, se s ním smířili. Je pravděpodobno, že projednávání rozpočtu a zmocňovacího hospodářského zákona, který na měsíc má dáti diktátorskou moc vládě, a některých menších předloh si vyžádá asi 8 neděl, takže parlament by šel na prázdniny až někdy v polovině listopadu, a pak je zcela dobře možno, že by tato vláda ještě předložila parlamentu na jaře příštího roku i rozpočet na rok 1932-33. Stále silněji ozývá se v tisku i ve veřejných projevech politiků i národohospodářů volání po fiskálním clu na veškeren dovoz. Všichni si slibují hotové divy od tohoto „tarifu". Všeobecný názor je, že clo budou platit cizí importéři, kteří prý vrhají do Anglie levné přebytky „nucené" práce zaostalých, méně civilisovaných národů. Tak aspoň to líčí lidový patriotický tisk. Oblíbený výklad, proč cizí průmysl konkuruje s anglickým, je totiž, že v cizích státech prý jsou dlouhé pracovní hodiny (ač Anglie sama dosud neratifikovala Washingtonskou konvenci o osmihodinovém pracovním dnu), nízké mzdy a nízká životní míra, že se zaměstnávají chlapci i pod 14 let atd. atd. Jaký vliv budou mít všechna nouzová opatření „nouzové" národní vlády, je dnes těžko říci. Mínění jsou velmi různá. Jisto však je, že prozatím domácí starosti odvracejí pozornost Anglie od velkých mezinárodních otázek a že po nějaký čas nebude vliv Anglie tak patrný při rozhodování o evropských problémech. Na mnohých místech lze pozorovati silnou žárlivost na Francii, která prý zneužívá své výhodné finanční posice k prosazování politických cílů.

J. H. A.

Kdo umožnil Stříbrného?

Přesněji: kdo umožnil Jiřího Stříbrného, kterého brněnský sjezd čsl. socialistů postavil mimo rámec strany? Byla to politická pravice. Bez její účinné podpory byl by Stříbrný dávno zmizel. Namítneme: měl peníze. Měl. Vyšetřující výbor odhalil jejich původ. Ale peníze měl také Prášek; přes to zmizel.

Politická pravice podala J. Stříbrnému ruky, když ho čsl. socialisté vyloučili. Byl to „Národ", který hájil Stříbrného pomalu jako národního mučedníka. „Poledni list" stal se důležitým pramenem zpravodajství politické pravice. V „Lidových listech" byly názory Stříbrného propagovány s větší svědomitostí než názory msgra Šrámka. I v agrární straně měl Stříbrný své přátele, kteří byli při něm, i když potíral Udržala a Viškovského. Pravice se domnívala, že v Stříbrném získá účinného pomocníka v boji proti socialismu. Proto byla ochotna přehlížeti vše, co dělal. Pravice šla dále: přimhouřila obě oči, když parlament řekl svá slova o Stříbrném. Teprve když si politická pravice spočítala, že už nebudou to socialistické hlasy, které získá Stříbrný, nýbrž hlasy pravicových voličů, ozývá se proti Stříbrnému. Vzpomíná si dokonce, co o něm řekl parlament. Ozývá se v ní něco, co zdánlivě vypadá jako mravní rozhořčení nad tím, co dělal Stříbrný. Pravice dobře věděla, koho bere pod svoji ochranu. Proto za to vše, co dělá Stříbrný, je odpovědna. Ne celá! Jsou v ní lidé, kteří vědí, kdo je Stříbrný. Ale část pravice umožnila Stříbrného i po brněnském sjezdu. Morálka šla stranou. Stříbrný šel proti Hradu a to se líbilo národním demokratům. Šel ostře proti socialistům, a to se líbilo celé pravici. Této pravici nyní ubere Stříbrný hlasy. Ale to je malý krok. Vina pravice je větší: stála před rozhodováním: buď první krok k očistě našeho veřejného života, nebo: krýt Stříbrného. Pravice rozhodla se z krátkozrakého oportunismu pro to druhé! Čímž vzala odpovědnost za vše, co znamená u nás případ Stříbrného.

V. G.

Loupežní rytíři 20. století.

Dnešní novinářské zakladatele lze, myslím, velmi případně srovnati se středověkými loupežnými rytíři, kteří, odmítnuti společností anebo vůbec svedeni sklonem a touhou loupiti, usadili se se svými zbrojnoši na nepřístupných hradech a odtud přepadali cestující. Jakou asi filosofii měli tito banditě? Zajisté že velmi primitivní, snad to často byla jen pouhá chtivost cizího majetku a statků. Jsou však známy případy, kdy takový rytíř byl odmítnut společností. Buď byl odmítnut dámou, kterou chtěl, anebo byly mu zataraseny cesty k hodnostem, po kterých bažil.

Také dnešní novinářští zakladatelé bývají lidé odmítnutí. I jim společnost odmítla hodnosti, jichž chtěli dosáhnouti. Převážně šlo o hodnost vůdce. V naší době nelze prováděti banditism středověký podle formule muž proti muži. Skvostný vynález knihtisku umožňuje, že formule muž proti muži byla změněna na formuli muž proti podlosti a že tato podlost může býti za určitých okolností demokratického řádu vynášena jako pravá statečnost a mužnost. Pomocí tisku a novinářských lapků může býti neuvědomělým namluveno cokoliv a každý dareba povýšen na zachránce vlasti a nejzasloužilější její synové sníženi na úroveň otrapů všeho schopných. Středověký ráz na př. Stříbrného tisku zejména také ještě je nápadný věčným připomínáním slova hrad. „Proti hradu", „hradní panstvo", „hlasy z podhradí" — to všechno patří ke kategoriím středověkého myšlení, jak nám je předvádějí romány z dob, kdy byli pouze páni a otroci. U nás v dnešní době jsou tyto věci neklamnými projevy nevyléčené otročiny, jak jsme v ní byli vychováváni za Rakouska. A vskutku, celé to tažení červeného tisku je řáděním vzbouřených otroků, lidí osvobozených bez vlastních zásluh, lidí vnitřně nesvobodných proti svobodným. Je to jakýsi druh průjmu v duchovní oblasti.

Se stanoviska státních zájmů, t. j. se stanoviska opravdových zájmů nás všech, je řádění zakladatelského tisku vytvářením iredenty z vlastních řad. A protože se pevnost dobývá ze vnitřku, iredenty nejnebezpečnější. U nás, bohudík, je toto nebezpečí podstatně oslabeno značnou kulturní úrovní a pak, což je nejdůležitější, probouzejícím se zdravým veřejným míněním a stále lépe chápanou demokracií. Dosud dovedl čas odkliditi na smetiště každý podobný zlořád — odklidí i červený tisk, ovšem za účinné spolupráce všech, komu záleží na tom, aby se v našem veřejném životě uplatňovali muži a nikoliv banditě péra a huby.

(P. S. Velmi se divím, že Stříbrného listy dosud nevyužily proti hradu skutečnosti, že v Praze je přes 40.000 neprovdaných žen. Jaký to báječný zdroj nadávání na hrad, že se nepostaral o ženichy. Kolik voličů by se tím dalo získat!)

J. D.

Naši hakenkreuzleři.

Německý národně sociální poslanec Krebs prohlásil v těchto dnech, že naši hakenkreuzleři odmítají jakoukoliv illegální činnost jako nesmyslnou a neúčelnou; to proto, že jsou na cestě stát se velkou, masovou stranou. Aby dodal svým slovům důraz, prohlásil oficiálně jménem své strany, že netrpí žádnou illegální práci a že každý, kdo podniká něco nezákonného, vylučuje se sám z německé národně sociální strany. Kategoričnost, s jakou Krebs zdůrazňuje, že jeho strana chce být stranou legální, vzdálenou jakéhokoliv podezření

z jednání nezákonného, je tak nápadná, že přímo vynucuje otázku, co pohnulo Krebse k tomuto projevu. Časově se schází projev poslance Krebse s nezdarem heimwehrského puče v Rakousku. Chtěl mít Krebs alibi, že naši hakenkreuzleři jsou hnutím jiným, poklidnějším, legálnějším než heimwehři v Rakousku? Sledoval snad ohlas prázdninových agitačních výprav našich hakenkreuzlerů, který posílil volání, aby úřady si více povšimli tohoto hnutí? Četl snad zprávy o prohlídkách, které našly u hakenkreuzlerů zbraně ve značném množství? Hakenkreuzleři o prázdninách vyvíjeli zvýšenou agitační činnost; opičili se po Hitlerovcích a někde — ve Stodě — rozbíjeli svým německým soukmenovcům hlavy. Prohlásil-li Mussolini jednou, že fašismus není exportním artiklem, měl pravdu. Případ našeho fašismu to ukazuje velmi jasně. Ale případ našich hakenkreuzlerů ukazuje, že hitlerismus jest také takovým artiklem, který nesnese ani transport na vzdálenost kratší, než jest vzdálenost mezi Římem a Prahou. Ani hitlerismus není schopen transportu, třeba to bylo jen pašování přes Rudohoří nebo Šumavu. Poměry u nás jsou zcela jiné, než aby hitlerismus se u nás mohl uchytiti a hrál větší roli v politice našich Němců. U nás hakenkreuzleři mohou nejvýše získati některé jednotlivce od německých nacionálů a také od komunistů; ale sotva kdy budou tak silnou skupinou, aby se mohla měřit se skupinou německých aktivistů. Používají stísněné nálady německých nacionálů, aby na jejich úkor rozvinuli agitaci, kopírujíce metody říšskoněmeckých hitlerovců. Je-li v hitlerismu mnoho zmateného, jsou naši hakenkreuzleři ještě zmatenější. Po té stránce lze je porovnat s našimi fašisty. Naši hakenkreuzleři jsou důstojným protějškem našich fašistů; ty české listy, které poukazují na agitaci hakenkreuzlerů a svádějí vše, co natropí hakenkreuzleři, na všechny Němce, zapomínají, že hakenkreuzlerství má obdobu v českém fašismu a v těch roztodivných skupinkách, které potírají parlament, demokracii, které tváří se radikálně antisemitsky, chválí italský fašismus atd. Již jednou senátor Fahner se postavil proti fašistickým sklonům hakenkreuzlerským; snad projev Krebsův jest novou známkou vystřízlivění. V každém případě jest pozoruhodné, že ve dnech pokusu o heimwehrský puč v Rakousku naši hakenkreuzleři si uvědomují risiko illegality. *V. G.*

S čím souhlasíme.

Vyhánět ďábla belzebubem. „Slyšíme-li a čteme-li, že listy konservativního tábora nesouhlasí s dnešním systémem politických stran u nás, pozorujeme-li, s jakou chutí útočí na parlamentarismus a současně nedovedou potlačit sympatie se zásadami fašistického režimu, není jasné, zda uznávají ještě právní základy našeho státu, jak nám je dala ústava. Proto nebude snad vzhledem k tomuto bezcharakternímu pološeru politicky neúčelné, když připomeneme aspoň v širokých konturách politický obraz života v říši fašistického absolutismu. Ve fašistické Italii se volí do parlamentu podle vázané kandidátní listiny, ale nejen že tato listina je vázána a nesmí býti měněna, ale tato volební listina je jen jedna pro celý stát, a sice ta, kterou sestaví diktátorský stroj. Všeobecné právo hlasovací bylo odstraněno a volí jen asi 9·5 milionu těch, jimž volební právo bylo přiřčeno dekretem ze dne 2. října 1928 podle zásad stavovského státu. Velká Rada fašistická sestaví listinu kandidátů podle návrhů, které podají různé fašistické svazy, vybere 400 jmen ze seznamů, jež byly organisacemi fašistickými podány. Může však mimo to kteréhokoliv kandidáta, který není zapsán v těchto seznamech, svobodně a neomezeně navrhovat a do seznamu uvést. Počíná si zcela libovolně a není omezena žádnými předpisy mimo vůli nejvyššího vůdce. A poněvadž Velká Rada je zcela povolný nástroj v rukou diktátora, jest jasné, že rozhoduje při výběru poslanců konečná vůle nejvyššího komandanta. Tato jediná listina jest rozdána všem těm, kteří volí, a ti ji mohou jako celek beze změn odevzdat anebo zamítnout. Poněvadž nikdo z těch, kdo listinu takto upravenou obdrží, neodváží se ji odmítnouti nebo změniti, nechce-li ohroziti svou existenci, lze zcela klidně a po pravdě prohlásiti, že poslanci v Italii jsou jmenováni diktátorem. Proč se užívá ještě této formy voleb, která navenek zastírá diktátorské komando, lze vysvětliti různými důvody. Diktatura rostla postupně a zbytky voleb byly zachovány aspoň v této bezvýznamné a prázdné proceduře volební. Nebylo odvahy úplně zrušiti volební tradici, jež se udržela z dřívějších dob liberalismu a demokracie. Mimo to tato vnější, prázdná forma byla zachována spíše pro cizinu než pro vnitřní politiku italskou. Jako volby jsou jen vnější formalitou, jejíž výsledek je již předem zajištěn, tak i parlament stává se dekoračním ornamentem diktátorské vůle. Na denní pořádek parlamentu i senátu smí býti dán jen ten odstavec, který diktátor schválí. Připomeňme k tomu ještě, že zákon dovoluje diktátorovi tvořiti materielní právo zcela neodvisle bez parlamentu svým osobním rozhodnutím, a máme před sebou výmluvný doklad, jak právní stát byl potlačen jednotlivcem. Pramenem práva stává se vůle a libovůle diktátorova. Stejně bylo by lze přinésti serii dokladů, jak i administrativa byla podrobena vůli nejvyššího jedince. Stačí, připomeneme-li výrok Mussoliniho: „Exekutiva jsem já.“ “

(Posl. K. Moudrý v „Sobotě“.)

*

Dojem z příprav k obecním volbám. „Mnozí se domnívají, že termín obecních voleb přichází s hlediska hospodářského nevhodně, že vnese nový neklid mezi lid, a bylo by bývalo rozumnější odložiti volby na dobu pozdější. Dosavadní průběh volební agitace potvrdil tento názor. Dalo se snad čekati, že těžká hospodářská a sociální situace bude působiti na volební boj, že strany si uvědomí své opravdové úkoly. Bylo možno doufat, že snad proto zájmy čistě stranické ustoupí do pozadí a že pro obecní volby v takových dobách se politické strany dohodnou na určitém příměří. Takové očekávání bylo však příliš optimistické, a sledujeme-li volební programy a provolání, prostředky boje atd., pak jest nám líto, jaké starosti jsou dnes pro politické strany hlavními. Nelze se zbaviti dojmu, že těžké hospodářské a sociální poměry na jedné a postup politických stran na druhé straně nejsou nikterak úměrny.“ *(„Hospodářská politika“.)*

*

Návyk ani revoluční metlou nevyženeš. „Zlobívají se světští revolucionáři a jejich bezvýhradní stoupenci, mluví-li se o bolševické diktatuře jako o rudém carismu. Sledujete-li však kterýkoli úsek sovětského života, všude se potkáváte se způsobem myšlení i jednání, jak jej vypěstily dlouhé věky samoděržaví. Je to především kult vedoucího jedince. Za bolševického panství věc se opakovala výrazněji. Uctívaným idolem stal se Lenin. Byl nesporně mohutnou osobností, ale k jeho zbožňování přispěl starý národní zvyk — ctíti jediného cara boha. Tyto staré sklony pomohly do závratné výše i Stalinovi, třebas není ani zdaleka tak velkou individualitou jako Lenin. A zmizí-li Stalin, s naprostou jistotou můžete očekávat, že jeho místo ihned zaujme jiný hrdina, jenž bude nejen předmětem úcty, ale zdrojem veškeré autority. Nerozlučným rysem carismu byla servilnost. Kus carského služebníka sedí ve většině sovětských spisovatelů. Byly doby, kdy sovětský literát nenapsal článek nebo knihu, kde by hned v prvních řádcích necitoval Lenina. Bez tohoto udeření čelem do země před autoritou Leninovou neodvážil se začíti svůj výklad, ať šlo o thema politické, o filosofii, chov ovcí nebo o otázku umělého deště. Lenin však je mrtev a znakem carské servilnosti je, že od mrtvých se rychle odvrací k živým nástupcům. Na novější sovětské literatuře můžete tedy zcela exaktně zjistiti, jak od několika let citátů z Leninových spisů ubývá. Sovětský spisovatel začíná dnes výrokem z řečí Stalinových. Výroky jeho se stávají rozhodujícími argumenty, práce spisovatelova, toť vlastně jen rozvedení pravdy, kterou pronesl Stalin. Vezměte si na př. kterýkoli sovětský časopis, vycházející po několik let, a můžete tento zjev zjistiti statisticky. Můžete to ovšem pozorovati i na projevech řečníků na sjezdech bolševické strany nebo sovětů. Odkazy na Lenina, na leninismus mizejí, zato řečníci dovolávají se čím dále, tím více Stalina. Charakteristickým rysem carismu bylo podlízání tomu, kdo byl na výsluní carovy přízně. Jakmile upadl do nemilosti, byl takřka okamžitě roztrhán smečkou těch, kdo ho ještě včera vynášeli. Nic neznamenají staré zásluhy. Poražení odpůrci Stalinovi, od Trockého do Bucharina, zakusili na své kůži tuto ochotu carských košťat vyměsti veškeré úchylky od toho, kdo má v ruce moc. Tíž lidé, kteří

s nimi spolupracovali a psali pochvalné referáty o jejich knihách, závodili o překot, aby dokázali, jak špatní leninci jsou ti, které Stalin odsoudil. Přímo odporné byly v poslední době případy Bucharina a Rjazanova. Přes deset let mladí sovětští vědci psali o nich jako o největších teoreticích marxismu. Upadli politicky v nemilost a rázem jsou vědeckými břídily. Vývoj revoluce přinutil Stalina, aby leccos dělal naopak, než co Lenin nebo sám hlásal a co vytištěná litera pevně zapisovala jako fakt. Úchylka je tu zřejmá, ale vůdce Stalin nemohl to přiznat. Sovětská věda se dá ihned do práce, aby dokázala, že nový kurs je úplně v souhlasu, co hlásal Marx, Engels, Lenin. Bloudit a mýlit se může slabý opositičník, nikoli ten, kdo má vládu v rukou. Dochází při tom k neostýchavému překrucování citátů a faktů, ale to pisatelé, v nichž dřímou zvyky ponížených služebníků carových, neuvede do rozpaků. Rysy gogolovských duší ani revoluce tak hned nevykoření. Carské rysy cítíte ve způsobech vedení vědeckého důkazu. Autoritou není věda, ani rozum, logická evidence, ale výroky Marxe, Lenina, Stalina. Nemohou za přirozenost bolševici. Po rodičích jsou taci." *(Prof. J. Slavík v „Sobotě".)*

POLITIKA

J. Fürth:

Stranické konfese.

Požádali jsme řadu osob různých stran, aby nám napsaly své stranické kredo. Dnes uveřejňujeme první z nich.

(I. Proč jsem československým národním socialistou.)

Vycházím v této diskusi z předpokladu, že nejvyšším zákonem jest nám všem bezpečnost a štěstí československého národa a že nebude mezi námi sporu o tom, že jeho nejlepším zabezpečením jest a bude samostatný, nikým a ničím neohrožovaný stát československý. Tímto konstatováním myslím, že dostatečně vysvětluji, proč ve všem, co následuje, nebude řeči o straně komunistické.

Jesliže se v této kapitole nezmiňuji o vadách strany národních socialistů, pak nejde o žádné úmyslné zatajování těchto vad. Přítomnost, kde netěší se národní socialisté žádné zvláštní protekci, věnovala jim dosti pozornosti, takže by moje vývody v tomto směru byly pouhým opakováním všeho toho, co zde bylo již napsáno. Ostatně mám za to, že chyby tyto jsou společny všem našim velkým stranám a patří spíše do statí s tituly: Stíny demokracie, Choroby našeho veřejného života, Jak jsou financovány naše politické strany a pod.

Tážete se tedy, proč jsem československým národním socialistou. Odpovídám: jsem jím proto, že považuji tento politický směr za nejschůdnější cestu k dosažení onoho cíle, který naznačuji v úvodních větách této odpovědi: Bezpečnost a štěstí československého národa, bezpečnost republiky Československé. Je to za dnešních poměrů strana, která se nejvíce přiblížila ideálu strany všenárodní a uskutečnila tak prakticky to, čeho se strana národně demokratická marně domáhala. Bude to dobrým vysvědčením politické vyspělosti národa, jak brzy prohlédl, že všenárodní tvář národní demokracie jest pouhá maska, pod kterou se skrývají: zloba uraženého vůdce a sobecké zájmy podnikatelské. Vše ostatní, co bylo na tuto stranu navěšeno, bylo pouhým ličidlem. Chování se této strany za stávky bankovních úředníků ukázalo nejlépe, jak jest zde postaráno o zájmy gážistů, a také ostatní politická činnost pozvolna odhalovala, že drobný živnostník a malý podnikatel jest zde vydán na milost a nemilost bankovnímu kapitálu. Výroky, jakým byl na příklad: „stát potřebuje Živnobanku, ale Živnobanka nepotřebuje stát", osvětlily pravou politickou tvář této strany lépe, než tak mohli učiniti všichni její odpůrci. Jediné, co dnes udržuje stranu národních demokratů při životě, jest nenávist k Masarykovi a Benešovi, společná všem jejím příslušníkům, maskovaná prázdným vlastenčením a mlhavým slovanstvím. Rozklad její uspíší Stříbrného a Perglerova Liga, jejíž konkurenci protihradních útoků, říkajících všechny národně demokratické nápovědi na plná ústa, dlouho nevydrží. Zůstane po ní v dějinách: seznam českých poslanců, kteří nevolili Masaryka presidentem, v praktické politice: mladočeštví, kupující si dělnické hlasy a křivící tak charakter českého dělníka. Skorem všechny státotvorné hodnoty bývalé Státoprávní demokracie blahé paměti přešly s Janem Herbenem, Jaroslavem Stránským a ostatními do tábora československého národního socialismu.

Zde, u národních socialistů, naleznete dnes zastoupeny všechny složky československého národa. Zemědělského a průmyslového dělníka, veřejného i soukromého úředníka a zřízence, drobného majitele půdy, živnostníka a středního podnikatele, chybí pouze těžký průmysl. Žádná z těchto složek nemá však dominujícího postavení a fakt, že se zde neshledáváme nikdy s vážnými konflikty mezi těmito skupinami, mluví o tom, že všechny dovedou podříditi své zájmy něčemu vyššímu. Nevidíme zde nikde ono nebezpečné sobectví zájmových skupin, jaké se vyskytuje v tak hojné míře ve stranách stavovských.

Jaká idea drží pohromadě mohutnou stranu agrární? Nevěříte-li, že idea nejvyšších cen zemědělských produktů a všech možných subvencí od oněch na plemenné býky až po ty na umělá hnojiva, nevěříte-li, že idea všech možných prebend při zemědělských školách, museích, pokusných statcích, nevěříte-li že idea špatně dělané pozemkové reformy, pak vezměte na čas této straně ministerstvo zemědělství a pozemkový úřad, zaknihujte řádně příděly zbytkových statků a uvidíte, kolik lidí zůstane věrno idei „zemědělské demokracie".

Porovnejte národní socialisty s druhou stranou stavovskou: s politickými živnostníky. Obuvníci národně socialističtí nežádají, aby strana organisovala křižácké tažení proti Baťovi, neboť uznávají, že tento osvícený podnikatel způsobil sice jejich živnosti nesnáze, že ale tvoří republice velké hodnoty. Živnostníci národně socialističtí nepořádají štvanice na podřízené úředníky berních úřadů a správ, kteří konec konců za nic nemohou. Bojují také jistě proti daňovým křivdám a přehmatům, kterých není málo, ale ne demagogickými hesly, nýbrž odbornou poradnou. Všimněte si dobře, že tato strana nebyla nikdy nějakým mluvčím vypjatých hospodářských požadavků jedné skupiny. Okolnost, že každý její příslušník jest nejdříve radikálním republikánem, pak národním socialistou a konečně teprve dělníkem, úředníkem, zemědělcem nebo živnostníkem, dovoluje jí, zaujímati k jednotlivým problémům stanovisko nejbližší pravdě a zájmům republiky. Může v době zemědělské krise hlasovati klidně pro úlevy a podpory zemědělství, bez nebezpečí, že vyvolá nespokojenost svých průmyslových dělníků, může ale také hájiti radikálně sociální pojištění, aniž by se bouřily její skupiny zaměstnavatelů. Je to jediná strana, která nemusí neustále junktimovati nezbytné zákony jinými, vyhovujícími jen jisté části obyvatelstva. Vše jest zde dobře

vyváženo a směřuje k jedinému cíli: Všeobecnému zvedání hospodářské a kulturní úrovně širokých mas lidových.

V tom také spatřuje dnes své pravé vlastenectví. Změnila svůj předválečný protirakouský radikalism hesel za vlastenectví, které ví, že nemůže nic prospěti národu, co neprospívá jeho státu, a přizpůsobila tak svůj program i taktiku nejdokonaleji idei československého státu. Ve všech ostatních stranách zaznával již v určitých časových úsecích, kdy republika nemohla dáti vše, co bylo žádáno, hlas: „Za Rakouska bylo líp". Zde v této straně nikdy. Byly projevy nespokojenosti s vládou, s vedením strany, nikdy s republikou. Ta má zde své nejlepší přátele. Je to také částečně určitý pud sebezáchovy, který hraje zde svoji roli. Neboť jen ve svobodné republice může volně růsti a žíti československý národní socialism. Každou z našich stran můžete přeložit do jiného prostředí a bude v trochu změněné formě žíti dál. Přeložte činnost národních demokratů do němčiny a máte německé nacionály, naše Liga s fašisty je o něco hloupější a neslušnější Hitlera, politické živnostnictví a agrarism tak jak jej provozují naši, lze provozovati všude, kde jest dostatečný počet sobeckých živnostníků a statkářů, naše katolictví a sociální demokracie jsou přece odvary cizích myšlenek a vzorů. Jen československý národní socialism jest se všemi vadami a přednostmi tohoto národa jeho typickým, politickým hnutím značky: Made in Czechoslovakia.

Popusťte prosím poněkud uzdu své fantasii a představte si náš stát vřazený do spojených států evropských. Všechny naše politické směry pohltí moře příslušníků formací stejných hospodářských zájmů. Agrárníci dají jistě přednost své zelené internacionále, živnostníci rozšíří regimenty protidaňových a protisociálních armád, lidovci a luďáci stanou se důležitým úsekem katolické akce, národní demokraté utopí se vám v zájmech nějakého evropského trustu, jejich integrální a na provokaci jiných národností zařízený nacionalism půjde přece se svými jinonárodními kolegy stejné ráže do musea a sociální demokracie bude buď poslušným členem II. internacionály nebo se roztaví v národním socialismu. Jiné cesty nebude pro tuto posléze jmenovanou stranu, která provozuje se stanoviska republiky politiku zasluhující chvály ne menší, než ona národních socialistů. Rozdíl ovšem jest v tom, že činí tak jen s dovolením instituce jí nadřazené, kterou představuje II. internacionála. U sociální demokracie, která musela se před druhou internacionálou objahovati a dodejme ihned, že se čestně obhájila z výtek, že na své I. olympiadě v Praze uctívala sochu Masarykovu, muže to nemarxistického, jest československý etatism podle jejího programu jen otázkou taktiky dělnické třídy, u národních socialistů je to otázka života a smrti.

Všichni rozumní lidé uznávají, že zabezpečení trvalého míru jest jedním z nejdůležitějších problémů našeho státu, který válkou nemůže a nechce nic získat a vše může ztratit. Nabízejí se nám dvě cesty k této metě: Cesta II. internacionály budovaná na solidaritě dělnických mas. Plán tento ovšem již jednou dokonale selhal a máme proto, při vší sympatii k němu, právo na určitou oprávněnou skepsi a nad to může cesta tato vésti do Berlína nebo aspoň přes Berlín se vším nebezpečím pro malý národ, jakým jest náš. Bylo by proto neprozřetelné, kdybychom svěřovali svůj osud pouze mužům II. internacionály, mužům jistě dobrých úmyslů, ale nevelkého porozumění pro takové detaily, za jaké považují život a samostatnost malých národů. Lze uznati, že tady jde o vážnou stavbu mostu od nás do Evropy; bylo by ovšem velkým nebezpečím, kdyby to měl být náš most jediný, a také značnou chybou, kdyby to byl most největší.

Druhá cesta směřující k pacifikaci Evropy vede do Ženevy a není to žádnou náhodou, že nás tam pod korouhve rodící se Briandovy Panevropy vede, ovšem že za souhlasu všech státotvorných stran, Eduard Beneš, příslušník národních socialistů. Jest jistě zásluhou všech našich velkých stran, že umožnily onu všude imponující kontinuaci jedné a téže linie naší zahraniční politiky, vybudované na přátelství a spojenectví s Francií, slavící v posledních měsících triumfy u nás málo doceněné, a loyalitě k ostatním státům dobré vůle. Ptám se však. Kdo má největší zásluhu o to, že tento muž mohl a může pokračovati ve svém díle? Kdo stál za ním vždy a za všech okolností i v dobách velkých zahraničních nebezpečí a nejpustších domácích štvanic? Byla přece chvíle, kdy i jedno křídlo sociální demokracie zaútočilo na něho prudce pro nejmenování jejich příslušníka vyslancem. Kdo smetl svého nevěrného vůdce, který vedle zneužití úřadu konspiroval proti Benešovi? Musíte přijíti jednou do shromáždění příslušníků strany národních socialistů, abyste se mohli přesvědčit, že Beneš není zde cizí živel, jak tvrdí odpůrci a pomlouvači, že on jest zde doma mezi lidem, který má největší porozumění pro linii jeho zahraniční politiky. Uviděli byste oči žen a matek, personifikované v onu českou buržoasií posmívanou Zemínovou, oči děkující za ono velké úsilí o trvalý mír. Nalezli byste zde také velkou úctu a lásku, kterou obklopují svého vůdce Kloháče. Jste na omylu vy všichni, kdož myslíte, že je to láska nekritického davu. Pohlédněte blíže a shledáte, že tato masa drobného českého lidu snad ne tak zcela svým rozumem, jako zdravým instinktem oceňuje jednání muže, který celou svoji autoritu a popularitu dává, jsa příkladem jim všem, do služeb ne věci své vlastní, nýbrž zájmům celku. Staví se před Masaryka, aby jej chránil před slinou najedených vlastenčících bolševiků, kryje Beneše před útoky uražených politických primadon, vítá do své strany Stránského, nenáviděného všemi korupčními živly, jako člověk čistého svědomí. Cítí dobře tento lid, že má vůdce, který posiluje v této době dva muže v jejich namahavém boji zpopularisovaném do hesel: Beneše: Aby se do lidí už nikdy nestřílelo, Stránského: Aby se nekradlo.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘ

R. H. Knickerbocker:

Jak se v Rusku buduje průmyslové město.

Přeloženo ze známé knihy amerického žurnalisty: „Rudý obchod hrozí".

Superlativy jsou pro dnešní Rusko charakteristické.

Proto bylo jen přirozené, že „nejhorší železnice světa" vedla k největšímu světovému staveništi na úpatí nejbohatšího naleziště železné rudy na světě, že američtí inženýři pomáhali na podkladě největší smlouvy, jež kdy byla v dějinách průmyslu uzavřena, přeměniti toto naleziště v největší plánované ocelářské středisko na světě.

Zde, v nejvzdálenější hloubi Ruska, 180 mil ve vnitru Asie, v ocelovém srdci pětiletky, kuje se průmyslový osud Ruska.

Investice 800 mil. rublů, věnované sovětskou vládou k vybudování této továrny, vytváří z ní nejmohutnější průmyslovou jednotku

v rámci plánu, a tento nový kolos je ještě 4krát větší než jiný nejdůležitější podnik, hydrocentrála Dněprostroj.

Magnitogorsk je ruské Gary ve stavu embryonálním. Je to velmi působivé embryo, nejpůsobivější ze všech průmyslových podniků, jež jsem za své cesty navštívil, dílo, které nejvíce nutí k přemýšlení o významu pětiletky pro ,,buržoasní" svět.

Náš starý, slabý ,,samovar" (autor míní lokomotivu, p. p.) přištrachal se do Magnitogorska ve tři hodiny ráno s 11hod. zpožděním. Na východě tyčila se k nebi hromada kulatých skal. Za tmavými obrysy magnetové hory vrhaly ranní červánky modré stíny na bílou rovinu. Na západním horizontu byla obklíčena step řadou purpurových kopců. Za nimi byla Evropa.

Opravdový železný vrch.

Sotva před rokem nebylo po lidské činnosti v Magnitogorsku ani stopy. Je naprosto bezúčelné hledat Magnitogorsk na nějaké obyčejné mapě, neboť vyjma největších a nejnovějších map sovětských žádná neukazuje polohu města, jež se má státi za tři krátké roky největším střediskem ocele na světě, vyjma Ameriky. Nejstarší kroniky udávají, že cestovatelé nedůvěřovali této krajině, neboť zde náhle kompas zklamal. Což je docela dobře možno v blízkosti ložiska 275 milionů tun 62%ní ryzí magnetické rudy. Žádné hodiny v Magnitogorsku neukazují spolehlivý čas. Hora jest 3 míle dlouhá, 2 míle široká a 300 metrů vysoká a obsahuje od vrcholu až k základům nepřetržitou masu magnetické rudy. Čistý kov vykukuje docela drze na mnoha místech. Velikostí a bohatstvím nemůže se tomuto naleziští rovnati žádné.

Dosud neviděl toto místo žádný cizí zpravodaj. V Moskvě vysvětlovali tvůrcové plánu, že je bezúčelné navštěvovat Magnitogorsk, neboť projekt existuje jen na papíře.

Jeli jsme osadou 35.000 duší. Belhajíce se po cestě, která kladla těžkou zkoušku pérování Fordek, náležejících agentům společnosti, míjeli jsme veliký tábor stanů a baráků. Svítila světla. Zívající dělníci stáli před svými chatrnými příbytky. Byla to ranní šichta, jež setřásala se sebe spánek.

Svítalo; když jsme stoupali dále po svahu hory, rozkládalo se před námi panorama Magnitogorska. Šest mil do dálky a tři míle do šířky táhl se kruh lešení, stanů, jam, cihlově červeně, bíle a ocelově modře nad světlešedou plošinou tvrdé stepi. Mohl by to být docela dobře hlavní stan schůze cirkusáků nebo ubytovací vojenské ležení. Na tisíce stanů, dost velikých pro ubytování celé společnosti se střídalo s nízkými baráky ze sosnových, hlinou obalených kmenů. Zívající stavební jámy, lesy lešení, skladiště železničních pražců, sem tam řada cihlových zdí ukazovaly, kde budou státi vysoké pece, ocelárny, elektrárny, chemické továrny a základy železnic, aby vytvořily z Magnitogorska ocelové srdce rudého státu.

Je to doslovně největší staveniště na zemi, vysvětlovali nám inženýři clevelandské Arthur G. Mc Kee Company. 19 inženýrů s šefem Max Mc Murrayem bydlí zde v kolonii vesnických domků na úpatí hory v t. zv. ,,americké čtvrti". Mají všechny výhody, jež může Magnitogorsk poskytnout. Strava, byt, topení jsou přiměřené, ale ihned poznamenáváme, že přesto vše není Magnitogorsk žádným příjemným místem pobytu. V tomto severním, asijském podnebí jest Magnitogorsk, položený na holé uralské stepi, jednou z nejbezútěšnějších stanic velkého Ruska. V zimě by mohl závoditi s proslulou trestaneckou kolonií na Soloveckých ostrovech. Paní Mc Murray je jedinou americkou ženou, která se zde ještě zdržuje po prvním sněhu. Spolu se svými dvěma dětmi chce vyzkoušet, jak se tu žije.

Ředitelství společnosti učinilo dle možnosti vše, aby vyrovnalo nevyhnutelnou tvrdost životních podmínek a zařídilo dobrou kuchyni amerických restaurantů a pohodlné byty. Snídaně: roastbeef, máslo, pšeničný chléb a káva dokazuje, že cizinci netrpí nedostatkem potravin.

Odpověď na Mukden.

Smlouva Mc Keeova jest zajímavá nejen rozsáhlostí stanoveného úkolu, nýbrž je též pozoruhodná pro vývojové dějiny plánu jako celku. Jistě se nebude žádná americká firma domnívat, že by získala největší až dosud uzavřenou smlouvu prostě proto, že vláda mukdenská zatkla několik sovětských administrativních úředníků čínské východní dráhy. A přece to byla tato válečná nutnost, která pozměnila plán Kremlu a vedla k heslu: ,,Pětiletka ve čtyřech letech" a ku zrození daleko většího Magnitogorska, než bylo zamýšleno. Původní magnitogorský projekt předpokládal továrnu pro roční výrobu 650.000 tun železa. Mukden zečtveronásobil tento plán.

Místo aby provedla tento podnik svými vlastními silami nebo jen s jistou pomocí, podepsala sovětská vláda smlouvu s Mc Kee Company, podle které je tato zavázána převzíti plnou zodpovědnost za vybudování podniku, jenž má poskytovat za jeden a půl roku výkonnost 2,500.000 tun, za tři léta 3,000.000 tun a možnost zvýšení na 4,000.000. Gary v Indianii, největší ocelářské středisko světa, s roční produkcí asi 3,4000.00 tun bylo vybudováno, jak zdůrazňuje sovětská vláda, za 12 let.

Magnitogorský projekt je pro pětiletku rozhodujícím. Na výrobě oceli a železa spočívá celý příští rozvoj SSSR. Nejen pro vlastní význam pětiletky, ale také proto, že tento projekt má býti symbolem její velikosti a dalekosáhlých snah, jest jeho úspěšné provedení neobyčejně rozhodující pro vládu. Proto požívá Magnitogorsk přednostního postavení při financování a přidělování materiálu. 800 mil. rublů, t. j. více než 1% všech investic za pět let, jest i pro pětiletku slušná částka. Zahraniční pozorovatelé jsou si vědomi významu Magnitogorska jako měřítka pro úspěch plánu, a proto se pilně snaží získati zprávy o pokroku práce. Sovětské úřady uveřejnily jen málo zpráv a skepticismus cizinců o možnosti úspěchu jest všude velký, vyjma ony zahraniční inženýry, kteří skutečně v Magnitogorsku žijí, jediné lidi, kteří až do naší návštěvy měli příležitost tento podnik osobně prohlédnouti.

Rekordní rychlost dosažena.

Za těch několik měsíců, jež uplynuly od počátku prací v červenci 1930, lze pozorovat podivuhodnou stavební činnost.

Prvá dokončená práce vytvořila rychlostní rekord. Asi za 4 měsíce byla řeka Ural odvodněna tři čtvrti míle dlouhou hrází, obsahující 40.000 kubických metrů železobetonu. Pět set mužů, pracujících ve třech směnách po osmi hodinách, tedy dvacet čtyři hodiny denně, podněcováno akordní mzdou, prémiemi a všemožnou jinou propagandou vybudovalo tuto přehradu podle návodu Jack Clarka, dozorčího amerického inženýra, tak rychle a tak dobře, jako kdekoliv jinde na světě.

Tato stavba byla uskutečněna jako prvý krok, aby továrna byla zásobena vodou. Dokončení hráze znamená, že příštím rokem bude malá uralská říčka nahrazena jezerem, osm mil dlouhým a půl druhé míle širokým.

Metody tak zvaného ,,socialistického soutěžení" k podnícení dělníků v Magnitogorsku lze doporučiti bedlivým učedníkům užitého a ne vědeckého socialismu. Méně účinnou jest propaganda, kterou lze čísti na 2 obrovských štítech, postavených na obou stranách řeky. Na prvním čteme: ,,Nejdříve musí být hotov pravý břeh" — a na druhém: ,,Nejdříve musí být hotov levý břeh". Účinnější jsou stanovené prémie. V den našeho příjezdu objevilo se na titulní straně magnitogorských dělnických novin oznámení, že všichni, kdož pracovali na přehradě, dostali dvoutýdenní mzdu na přidanou a padesát vyvolených dělníků volnou jízdu na Kavkaz, protože dokončili stavbu podle plánu.

Akordní mzda vyžaduje práci.

Původně byla akordní mzda prokleta K. Marxem jako specielní ďábelský vynález kapitalistů a ještě dnes je vykřičena něm. a amer. komunisty jako jeden z prostředků na vyssávání dělnické krve. Konec konců jest nejúčinnější urychlovací metodou a jest proto rubem dělnické politiky sovětské vlády při jejím pokusu předstihnout pětiletku. Používá se jí úplně všeobecně při výplatě a zvláště u všech stavebních prací v celé zemi. Podle zpráv vedoucího sovětského inženýra jest průměrná mzda na magnitogorské přehradě pět rublů denně. Ale, vysvětluje dále, obzvláštní pilí může si dělník vydělat až dvanáct rublů.

Kromě těchto vyzkoušených prostředků k zvýšení pracovní výkonnosti využívá magnitogorský projekt co nejvíce všech výhod mechanisace. Na přehradě byly v činnosti nespočetné americké stroje. Devititunový parní beran, mnoho bagrovacích strojů, stroje na míchání betonu, pneumatické stroje vrtací a ohromná lešení s mocnými reflektory, vše nejlepší jakosti, již je možno vůbec koupit.

V pozoruhodném automobilu s vysokými koly, výrobku AMO-továrny, předrkotali jsme se přes cestu od hráze k továrním pozemkům, vyšplhali se na pahorek a živoucí Asie byla před námi. Bylo zde shromážděno na tisíce Baškirců, Kirgizů, Kozáků a ruských sedláků, aby zde obchodovali s dobyvateli své stepní vlasti. Jejich nízké káry a mongolští koníci zaujímali prostor před šesti ohromnými bloky domů. Na bazaru panovalo čilé čachrování masem, mlékem, vejci a máslem, všemi odměřenými životními nezbytnostmi. Ceny potvrzovaly naše pozorování, že v průmyslových střediscích jest strava bohatší a lacinější než v Moskvě nebo jiném větším městě.

Americká vrcholná výkonnost.

Rámus orientálního smlouvání pomalu zmíral za námi, když jsme se kolébali dále za kopec a blížili se k ohromné jámě, uprostřed níž se zvedala věž. „To je," vysvětloval provázející nás inženýr, „nejvyšší stavba, provedená kdy lidskýma rukama v Asii."

Byla to americká vrtací věž, jak se jí obyčejně užívá ve Spojených Státech při betonových stavbách. Ukazujíc sedmdesátimetrovým prstem k nebi, mohla velice dobře býti tím, o čem nás inženýr ujišťoval. Její zřízení označovalo místo pro hydrocentrálu o výkonnosti 236.000 KW, s turbinami, jež mají býti hnány uhlím z kuzněcké pánve a plynem z magnitogorských koksových pecí.

Železobetonové základy hydrocentrály byly dokončeny ve třech týdnech a do zimy by měla být celá stavba pod střechou. 450 mužů ve dvou směnách pracuje na stavbě této elektrárny. I tato práce byla vykonána americkým tempem, ačkoliv Američané nemají nic společného se stavbou hydrocentrály.

Naproti tomu spočívá na jejich bedrech celé vybudování ohromných vysokých pecí. Kráčeli jsme podél dlouhého bloku domů, přes plaňkovou silnici až k centru právě se rodících největších pecí světa. Právě byly dohotoveny základy a silný proud betonu, 500 m^3 denně, vyléval se z rourovodu moderních amer. automatických strojů na míšení a dělení betonu do šachty. Zde jest stále při práci 400 mužů, 24 hodiny denně ve třech směnách a tento počet bude na počátku nejbližší stavební periody zdvojnásoben nebo ztrojnásoben, tak aby 1. října 1931 mohly býti uvedeny v chod dvě vysoké pece.

Osm ohromných pecí.

V celku má býti postaveno osm vysokých pecí, každá 33 *m* vysoká, schopná pojmout 1180 m^3 suroviny a vyrobit 1000 m^3 železa. V Americe jest jen 8 takových vysokých pecí.

A poněvadž sovětský systém má 365 pracovních dnů v roce, mohou tyto pece vyrobit skoro 3 mil. tun ročně.

Stejný obraz intensivní činnosti a nepopiratelného pokroku ve stavbě lze pozorovat na místech pro koksové a plynové peci, pro bessemerování a žárové peci. Plánovány jsou 3 peci Bessemerovy s plochou pro další 4 a dále vyžaduje plán 14 pecí žárových.

Přes bídný stav železnic, jenž právě v Magnitogorsku tak překáží, jest zde zásobování materiálem, i když nesplňuje všechny požadavky, bohatší než skoro na všech ostatních stavbách. Největší potíž je s nedostatkem dělníků. Je stále zřejmější, že ujišťování sovětů o naprosté likvidaci nezaměstanosti v celé zemi má solidní podklad. Je taková naléhavá potřeba dělníků v celé zemi, a to dělníků jakéhokoliv oboru, cvičených i necvičených, že největší trusty provozují v celé zemi velkou soutěž mezi sebou. Tak na př. Magnitogorsk vysílá verbíře po celém Rusku a počítá najatým dělníkům mzdu od okamžiku nastoupení i s náhradou jízdy do Magnitogorska a ještě dává hotovost na stravování se cestou. A přece, ačkoliv je nyní v Magnitogorsku 20.000 hlav, vyžaduje se ještě dalších 10.000.

Hlavně proto zůstala stavba nyní za stanoveným plánem. Sovětské úřady, representované J. Pavlovičem Šmidem, svalují vinu za zpoždění ponejvíce na to, že jim byly pozdě dodány plány.

Palivo je daleko.

Velice škodlivá pro Magnitogorsk jako ocelářské středisko je jeho vzdálenost od příslušných zdrojů paliv. Podle plánu má se odebírat uhlí z kuzněcké pánve, vzdálené 1800 mil východně ve Střední Sibiři. Za tím účelem staví se přímé spojení Kuzněc—Magnitogorsk a aby se výlohy dlouhého transportu poněkud snížily, mají býti v Kuzněcku postaveny další ocelářské závody, tak aby vagony, přivážející do Magnitogorska uhlí, mohly se vrátit do Kuzněcka plné rudy.

Šmid počítá, že stavební výlohy továrny budou o 20% vyšší, než by tomu bylo v Americe, kdyby se rubl přepočítal na pari s dolarem. Ale vysvětloval, že výrobní výlohy železa a ocele budou v Magnitogorsku skutečně menší než ve starém sovětském průmyslu a že se zde počítá s cenou 30 rublů za tunu litiny proti 48 rublům nynějších sovětských závodů. Železniční koleje, vysvětloval, budou asi za 56 rublů za tunu proti dnešním 110 rublům a prvotřídní konstrukční ocel za 78 rublů proti nynějším 110—115 rublům.

Problém cvičených dělníků jest i zde, jako všude jinde u všech rozmanitých průmyslů pětiletky, jedním z nejtíže řešitelných. Šmid pravil, že od ledna 1931 bylo otevřeno v Magnitogorsku několik vyšších technických škol, jež mohou připravit několik tisíc dělníků, zatím co další tisíce budou vybrány z dohotovených ocelářských podniků a určitý počet prvotřídních dělníků bude poslán na vyučenou do amerických továren. Mc Kee Company jest zavázána zůstati při podniku tak dlouho, až jej dá úplně do provozu.

Američtí inženýři, kteří pracují na stavbě, nepochybují ani na okamžik, že Magnitogorské dílo bude skoro včas dokončeno, a že v říjnu 1931 budou pracovat obě vysoké peci a další budou dány do provozu v krátkých intervalech, až ke konci pětiletky bude pracovat všech osm. A každý pozorovatel, jenž viděl dosud dosažené pokroky, musí sdílet tento náhled, předpokládaje ovšem, že žádné nepředvídané případy nebudou překážet v práci.

Jiná otázka, již jenom zkušenost může zodpovědět, jest, jaké budou výsledky po dohotovení továrny, jak užitečně a produktivně bude pracovat pod ruským vedením.

Dlouho před tím, než naše návštěva míst a osob v Magnitogorsku byla skončena, padl soumrak na step. Jen uralské hory chránily si ještě namodralý odraz zapadajícího slunce. Naše chronometry byly úplně pobláznény magnetickou horou, ale bylo tak asi osm hodin.

Okolí Magnitogorska zasvítilo náhle stříbrným leskem. Šedesát pokusných stanic rozsvítilo na noc světla, aby svými diamantovými vrtacími stroji zaryly se ještě hlouběji do srdce hory za dalším tajemstvím. Reflektory na přehradě a na stavbách kreslily zářivé skvrny na temném městě; noční změna začala.

LITERATURA A UMĚNÍ

F. Tetauer:

Divadlo tří velkoměst.

(Několik poznámek o západoevropském divadle.)

I.

Divadlo a film.

Krise, toto nejběžnější současné slovo, slyšíme u nás ve spojení se vším, hodně ve spojení s divadlem, o němž se mluví jako o něčem zastaralém, co podléhá novému živému umění, filmu. A tak divadelník, který by této pověře propadl, mohl by se cítit podobně jako člověk, který se dal k dostavníkům v době zavádění prvních lokomotiv. A přece je nepochybno, že i nejdokonalejší film, doplněný přirozenou reprodukcí zvuku a třeba i barvy, nemůže nikdy divadlo nahradit. Film je nové specifické umění, které nemusí a vlastně nesmí zůstat

omezeno na reprodukci hereckého projevu, jeho možnosti jsou současně menší a větší než divadla, jsou tedy zkrátka jiné. Kvantitativně film proti divadlu má přímo neomezené pole působnosti, nejen lidi a jevištní materiál, ale všecko ostatní, země i nebe, atelier i příroda jsou mu k službám. A nejen to: je tu možnost ptačí i žabí perspektivy, zázraky detailů, close-upů i odstupů. Kvalitativně však nemůže film nikdy divadlo nahradit. Zůstane — pokud jde o herecký projev — vždycky jednorozměrnou reprodukcí něčeho skutečného, co už není, bledou náhražkou života, hrou stínů. Kromě toho je film omezen ještě ve volbě hereckého materiálu: nefotogenický herec nikdy nedosáhne na plátně toho účinu, jehož snadno dociluje na kouzlu přístupnějším divadelním jevišti. Intimita divadelního jeviště, kde možno vše vyhrát a každého uchvátit vnitřním bohatstvím, uměleckým fondem dosti neodvislým od fysických prostředků, je ve filmu nahrazena bezohledným exhibicionismem, který váže účin na vnější dojem. Cyranové, na divadle tragičtí, stávají se ve filmu komickými, a Roxanám nikdy nesmí být ve filmu 40 let. Pro to všecko dobrý film bude se vzdalovat od divadla vždy víc a více. Jsou to dva druhy umění, které mají společné východisko a rozbíhavé dráhy. Film, původně nic než fotografovaná odnož divadla (špatného), má však tu výhodu, že je nový. Až si na něj zvykneme jako na divadlo, budeme vidět, že poskytuje požitek a uspokojení úplně jiného druhu než divadlo. Lidé si uvědomí, že jsou to dva různé druhy umění a zábavy a že není možno jeden nahradit druhým a myslet si, že máme oba. Z toho závěr zdánlivě paradoxní: čím bude film lepší, tím méně bude divadlu konkurovat. (Protože bude úplně něco jiného než divadlo.) Dnešní špatný film divadlu hodně konkuruje (u tak zvaných prostých diváků — to jest u 90% návštěvníků). To však neznamená, že film divadlo nahradí nebo vytlačí. Ve filmu kouzlo slova a myšlenka básníkova (pokud tam vůbec mohou být) zůstanou podřízeny technickým a optickým kouzlům režisérovým a operatérovým, kteří si básní mimo text, protože jejich nástrojem už není slovo, nebo jen slovo, nýbrž nová, nevyčerpatelná hra světel a stínů, hra živé i neživé hmoty.

V době nepopiratelné filmové expanse, která u nás má zvlášť nepříznivý vliv na divadelní návštěvy, v západoevropských velkoměstech už film zevšedněl do té míry, že se cítí potřeba zpestřovat běžný filový program čísly varietními, tanečními a hudebními. Filmové obecenstvo je přesyceno průmyslovými výrobky filmovými a žádá si doplnění programu vložkami, které ovšem musí hovět vkusu velmi nenáročnému, jež však nicméně jsou — nefilmové. Na rozdíl od toho je obecenstvo divadelní jiného rázu a ať už pochází z kterékoli společenské třídy, je zjemnělejší, umělecky náročnější, přemýšlivější a vůbec inteligentnější. Film (i dobrý umělecký film) vyloučil ze sféry své působivosti celou oblast lidského intelektu, který hraje svou roli i v divadelních hrách neintelektuálních. Dobrý průbojný film bude něčím blízkým oživenému výtvarnému umění, zatím co i zdivadelněné divadlo spočívá na basi herecké a literární.

Z překotného otvírání nových biografů a z častých diskusí o tom neb onom příznaku divadelní krise mohlo by se soudit na jakýsi všeobecný odklon od divadla. Příčin by se našlo mnoho: láce filmového vstupného, předvádění výrobků vyrobených nákladem desítek milionů v nejlépe vybavených střediscích filmového průmyslu, zhotovujícího vlastně totéž zboží pro celý svět, poměrná jalovost a lehtivost filmového braku, hovícího „nejširšímu obecenstvu“ a j. Hrají-li se však v Berlíně klasici při téměř vyprodaných domech, je-li v Londýně těžko dostat lístek na hru ze života básnířky Browningové, která se hraje nepřetržitě přes dva roky, docilují-li v Paříži literární autoři stopadesáti velmi slušně navštívených repris (o Pagnolových seriálech nemluvě), pak to asi nebude s divadelní krisí tak zlé. Je ovšem pravda, že divadelní návštěvy všude poněkud poklesly (nejen u nás), ale to souvisí s celkovou hospodářskou situací snad více než s filmem. Viděl jsem ve druhé polovině června a v první části července na pětadvacet představení ve třech západoevropských velkoměstech. Jediné z nich bylo skoro prázdné, a to bylo v pondělí, vedro, koloniální výstava a hrála druhá garnitura herců (premiéroví představitelé byli už v Deauville), při čtyřech byla divadla téměř z poloviny naplněna (to byla odpolední „matiné“); zbývajících dvacet představení bylo více méně vyprodáno, a co víc: spokojeně, ba až nadšeně přijímáno. Ne, film divadlo nezatlačí a hospodářská krise je nezadusí. Vydělává se poněkud méně, toť vše.

Tři divadelní styly: Berlín.

Rusové i Američané říkají, že nejlíp na světě se hraje v Berlíně; u nás, odkud je do Berlína tak blízko, to víme dávno. Berlínské divadlo je zázrak práce a disciplíny neméně než slavnost vynalézavosti. Němci se dívají na básníkův text jako na pouhé libreto, které se musí na divadle přetvořit v něco nového, specifického, v divadlo o sobě. Dobré berlínské představení je proto vždy více než rukopis, který mu byl podkladem. Vedle autorova textu a vlastně i nad ním běží divadelní děj mimický, hlasový a technický. Při vší úctě k básníkovu slovu jde se nad ně, nespokojují se přirozeným odmluvením textu a zahráním toho, co je v něm naznačeno, nýbrž jako by cítili, že i nejhutnější text je příliš řídký pro jevištní prostor, doplňují jej hereckými hříčkami, umocňují každý výkon natěsnanou charakteristikou. Vědí, že mohou nejen mluvit, ale hvízdat, prozpěvovat, syčet, foukat, že mají kromě úst a mimických svalů i ruce, o něž možno se opírat, a nohy, na nichž možno nejen chodit, avšak i vyskakovat, vzpírat se, houpat, válet, zdvíhat. Text nemůže je neustále zaměstnat naplno. Uvědomili si, že člověk obyčejně dělá několik věcí najednou, že jeho údy a jeho mysl se mohou současně zaměstnávat různými činnostmi. Proto nábytek není jen židle k sedění a stůl k opření, ale je to vlastně nářadí k malým akrobatickým výkonům. Divadelní prostor má plno místa pro činnost autorem nepředvídanou a nevyžadovanou, která však ho může illustrovat, doplňovat, umocňovat. Berlínský herec slouží autorovi dokonale, má však při tom pořád kdy, aby uplatnil sebe, poslechl režiséra, aby využil scény plněji a dokonaleji, než to umí žádat autorův text. Místo prostého, přirozeného přednesu a více méně realistického ilustrování často dost kusé představy autorovy, místo čekání, až přijde hotová plnokrevná figura, v Berlíně se soustavně povyšuje činoherní libreto tvůrčí obrazností režisérovou a hercovou na dokonalejší a živější organism. Do čistého činoherního útvaru se tak zcela organicky vnášejí prvky hudební, taneční, sportovní, jeviště se hýbe znásobeným životem, z figur autorových jsou tu spoluautoři a spolutvůrci. Je to zdivadelnění třeba i za cenu jistého zoperetnění. Vkusné odříkávání rolí ustoupilo opravdové hře, hraní, divadlu. V Berlíně se hraje nejmoderněji nejen proto, že mají nejlépe technicky vybavená

divadla, nýbrž proto, že tam přistupují k realisaci dodaného textu s největším uplatněním vlastní tvůrčí obraznosti herecké a režijní. Divadelník se nespokojuje sloužením cizímu prvku, nýbrž žije svým životem, který dovede zvednout a vyhrát kus i tam, kde je mezera v textu (a v básníkově představě) anebo kde je text nedotažený, právě tou intensitou scénického projevu, individuální hereckou intuicí, režijní imaginací, nervností, totalitou fysiologického a psychického účinu.

Je pravda, že takto zdivadelněné divadlo vidíme jinde rovněž, že se všude najde dost moderních herců a režisérů, kteří chápou své herectví a své režisérství funkcionalisticky a autora dotvářejí. Rozdíl však je v tom, že v Paříži a v Londýně a ovšem i u nás nejsou to všichni, kdežto na dobrých berlínských divadlech je to téměř pravidlo, systém. Blíží se to až divadelní dresuře, toto zapřažení tvůrčí obraznosti herecké a režisérské. To raportovité chrlení vět, to úžasné tempo, ta strojová přesnost, to je něco specificky německého. A jde divadlu k duhu.

V Berlíně, jak známo, se nejlíp hraje u Reinhardta. Režisér Reinhardt je také divadelní podnikatel. V červnu a v červenci nebude v Berlíně hrát Shakespearových tragedií, Goetha nebo Schillera, ba ani Brucknera ne, nýbrž věčného Offenbacha. Jeho letošní červnová režie „Krásné Heleny" (v pořadu už několikátá), s vtipným textem upraveným Friedlem, který hrál Merkura, a Sassmannem, byla rekapitulací reinhardtského stylu, plnodechá, vkusně hýřivá, oslňující, bezpečná (a passé). Vedle této klasické operetnosti je pařížská Opera po stránce divadelní nic. Nové Reinhardtovo divadlo „Kurfürstendamm", na nejkrásnějším berlínském boulevardu téhož jména, je malá, příjemná luxusní budova kruhového tvaru s jevištěm protaženým po obou stranách prosceniem ve tvar měsíčního srpku, do jehož vydutiny zasahují obloukem řady parterových křesel, ohraničených kolem dokola od jednoho konce proscenia ke druhému přízemními lóžemi. Ačkoliv jeviště má značnou hloubku, Reinhardt použil ho jen pro vlastní děj hlavních osob, rozmnožených o episodisty v příslušných scénách, zatím co bohaté, nádherně kostymované komparsy rozložil v obou polokruhovitých částech proscenia. Jako vždy u Reinhardta, i toto scénování „Krásné Heleny" je především podívaná. Urostlý sbor výrazných hlav dobře doplňuje představitele hlavních úloh, z nichž pro nás nejzajímavější z premiérového obsazení byla v roli Heleny pí Jarmila Novotná, která mluvila svou němčinu s klidnou plynností, zapadajíc bezvadně do vybraného rámce. Jejím chotěm Menelaem byl sešlý židovský skřet v podání Hanse Mosera, bezvadného siegfriedovského, trochu dekorativního Parida dodal Gerd Niemar, neodolatelným augurem byl poněkud rašilovovský Otto Wallburg, který přetékal humorem a šťavou i v pasivních partiích své role. Pak ovšem nádherný, vervní balet se zázračnou, oslnivou primabalerinou (La Jana). Nadšení obecenstva takové, jakého nikdy nemůže dosáhnout premiéra filmová. A na začátek ovšem režisérský vtip: holé jeviště se dvěma bednami, z nichž dva berlínští kommis v pantalonech a košilích pohvizdujíce si začnou vytahovat panáky a panny ve starých řeckých krojích v taktu hudby, která přejde pak v ouverturu. A pak už starý Offenbach s novým aktuálním textem, sbory, nástupy, vše v prudkém tempu a v naprosté precisnosti.

„Hejtman Kopnický", „německá pohádka" od Carla Zuckmayera v Deutsches Theater, prvním z Reinhardtových divadel, je úplně jiná záležitost. Zatím co Reinhardt na Kurfürstendamm oživuje v luxusním novém divadle nádhernou klasickou operetní revui pro bohaté Berlíňany a rafinované estetické požitkáře, jeho znamenitý režisér Heinz Hilpert hraje ve starém divadle v Schumannově ulici chytrou, bezohlednou, byť trochu rozvleklou satiru na pruský militarism, kus svým způsobem revoluční, kus pro nové republikánské, demokratické a nebohaté Berlíňany. Jestliže Reinhardt sytě maluje, Hilpert ostře kreslí, prudce vyrývá, energicky stínuje. Tradiční amfiteatrální studna Německého divadla má dokonale vybavené jeviště, takže spousta scén Zuckmayerovy hry odbíhá téměř bez přestávek. Na této čisté činohře je možno přímo studovat hlavní pružinu vysoké úrovně berlínské divadelní reprodukce: dialogický trysk. Věty se sice mluví, avšak také vystřelují, sdělení se chrlí, raporty se řinou, a to v přirozeně intonovaném, byť zrychleném spádu. Na jevišti jsou jen herci (i v episodách) a nikdy ne statisti. Pojem episody v našem slova smyslu se tu ztrácí, protože jsou to často právě episody, které se mocně vrývají do paměti, poněvadž je udělal celý umělec herecky naplno. Zuckmayerova drastičnost je podána autenticky, jeho rozvleklost, epická ilustrativnost je vyvážena naprostým jevištním přepodstatněním. Dobrý, úrodný materiál plně využitý. Revoluční duch satiry je plně oceňován, obecenstvo dobře se pamatující na dny staré militaristické hrůzy souhlasí, baví se, cítí s sebou.

Po Reinhardtovi následuje v berlínském divadelním podnikání ředitel Robert Klein. „Soukromý život" (Private Lives) od londýnského nadanějšího a hlubšího Guitryho Noela Cowarda, který se hrál v Deutsches Künstlertheater pod názvem „Intimitäten", byl školní příklad nádherného velkoměstského stylu moderní společenské komedie. Autor svou hrou o dvou dvojicích milenců, jedné plnokrevné a druhé mdlé, vytvořil nový příklad bezpečné úrovně anglické hry konversační; komedie při tom ukazuje k velikým anglickým vzorům, kterých ovšem všude nedosáhla. Zázrak však je právě to, co z této hry udělali u Kleina Eckelsbergová a Riemann. Režisér v. Mendelssohn naplnil tři akty komedie takovým množstvím nápadů, herci prováděli mimotextové hříčky s takovou vervou, že obecenstvo bůhvíkolikáté reprisy nevycházelo z nadšení. Druhé a třetí jednání této Cowardovy hry se odehrává v pokoji soukromého pařížského bytu. V „Deutsches Künstlertheater" si ten pokoj zařídili v dokonalém stylu Bauhausu, rozložili pokoj do několikeré úrovně, dali tam účelnou spoustu krásných záclon a nábytku. Ten nábytek tam však nebyl proto, aby dělal reklamu nějaké firmě, anebo proto, aby se prostě líbil; ten nábytek tam byl proto, aby hrál. Židle, otomany, polštáře, stůl, okenní rámy, to všecko Eckelsbergová se svým partnerem vystřídala. Beze zdání úmyslnosti, bez tlaku nějaké abstraktní poučky vytvořil tu režisér s těmito dvěma herci scénický herecký koncert, o němž možno právem říci, že to bylo odpoutané divadlo, aniž se hra změnila v cirkus. Neodolatelný půvab dvou roztomilých moderních lidí se tu spojil s režisérskou vynalézavostí v opravdový ohňostroj hereckého umění, které se inspiruje stejně textem jako výpravou a jejími možnostmi.

Protože v červnu byla Volksbühne zavřena a Piscator už také nehrál, je nutno tuto přehlídku skončit ještě zmínkou o veleoperetním Chagallově šlágru „U bílého koníčka", který už byl také na cestě do londýnského „Collisea". Ostatní představení, ať to byla pustá a hloupá fraška „Služba zákazníkům" se strhujícím komikem Curtem Boisem v Reinhardtově „Komödii"

vedle divadla Kurfürstendamm, nebo Dům zlomených srdcí, či Schwengels a j., možno dobře zařadit k jednomu ze tří typů divadelní produkce, o nichž byla zmínka. Všecka ta představení větší či menší měrou ukazovala k těm třem představením, ve kterých, ač to byla jen průměrně výborná představení, se jevila obdivuhodná a těžko dosažitelná úroveň berlínského divadelnictví.

Hraje-li se v Berlíně tak znamenitě (ovšem že se všecko tak nehraje, protože každá hra Berlínu nehoví a poněvadž také berlínští režiséři a herci mají své idiosinkrasie: výmluvné po té stránce jsou berlínské osudy her O'Neillových), není divu, že atmosféra tamních divadel je plná spokojenosti, zájmu a pochopení.

Herci hrají pro obecenstvo, které jde ssebou, a autor (který je na tom znamenitě u obou stran) zůstává v pozadí. Literatura (i špatná) stala se tam znamenitým divadlem.

DOBA A LIDÉ

K. J. Beneš:

1848 a 1918.

IV.

Přes obecnou nepřipravenost, strmý přechod od absolutismu ke konstitučnímu zřízení udál se r. 1848 aspoň u nás hladce, bez krveprolití. Nicméně i tak situace nejistě balansovala na samém ostří nože. „Celá Evropa hledí nyní na nás, ukážeme-li se hodni svobody, nebudeme-li užívati svobody nerozumně ke zlému. Dokažme, že jsme byli již dávno pro duševní samostatnost dozráli!“ (Pražské noviny.) Takové a podobné výzvy, jež se znovu a znovu objevují v tisku, prozrazují, jak ti, kteří cítili zodpovědnost, vší silou podpírali hroutící se stropy klidu a pořádku. Ale podpírali je marně — o svatodušních svátcích se labilní stavba konstituční zřítila. V celé tehdejší žurnalistice jasně se obráží křečovité úsilí liberálů, odpoutat se co nejrychleji od minulosti a jejich zápas o zachování a upevnění nového řádu. Bylo-li naší popřevratovou devisou „Odrakouštit se!“, bylo heslem r. 1848 nad jiné naléhavým: setřást se sebe dědictví Metternichovo. K. Sabina ve Včele uvažuje o tomto ohromném úkolu ne bez skrývané úzkosti: „Kolkolem spatřujeme smutné pozůstatky ztroskotané soustavy, i ve světě našem myšlenkovém jeví se trosky předsudků a náhledů nepravých. To vše odstraniti se musí... Mnoho však máme co dělati, než odstraníme, co škodné jest a účelům našim překáží; práce ta jest nepřehledná. Jaké boje ještě jest nám přestáti, než ostříháme všecky copy, než hrubým a hrdým autokratům tvrdou mysl vyrveme z hlav, ba než my sami skloněné své hlavy vztyčíme a rovně choditi i jednati se naučíme.“

Nebyla to však jen minulost, s níž bylo bojovati právě tak liberálům r. 1848 jako vítězné revoluci r. 1918; byla to také nedůvěra k novému řádu, rozčarování spekulantů, kteří místo očekávaného hmotného zisku, musili se spokojiti jen ziskem pomyslným, což arci na ně působilo tak nelibě, že potřásajíce hlavami vzdychali po starých lepších časech. Známe tyto skuhravé hlasy dobře z vlastní zkušenosti — znějí za všech dob stejně: dnes vzpomínají na Rakousko, tehdy vzpomínali na Metternicha. „Často se setkáváme s lidmi, kteří s podivuhodnou nevinností se nás táží: co z toho máme, že nastala svoboda?“ píše Sabina ve Včele a odpovídá: „Každý chce míti užitek ze svobody, hmotný, makavý užitek. Ve skutečnosti jest svoboda sama o sobě již bohatstvím, úplným, všestranným bohatstvím, ale jen pro toho, kdo jí použíti zná. Již tím národ nesmírně mnoho získal, že sám rozhodovat může nejen v záležitostech politických, ale i společenských.“

Tehdy jako dnes právě tito lidé byli, ať již vědomě či nevědomě, nejúčinnějšími podporovateli oněch reakčních proudů, jež kříší k životu každá nenadálá revoluční změna politického nebo společenského řádu a jež se ukrývají v hlubinách jako studené vody pod vyhřátou hladinou, číhajíce na vhodnou chvíli, aby vyvřely na povrch. A v tom je další podobnost i spojitost mezi rokem 1848 a přítomností. Tehdy jako dnes u nás i v ostatní Evropě trval houževnatý zápas mezi revolucí a reakcí, zápas, v němž bohužel zvítězila reakce, která pak politický vývoj Evropy stočila na koleje, jež se končily v prázdnu nad propastí světové války. Havlíček věnoval této cudně zahalené, ale bdělé, úskočné a vytrvalé snaze po reaktivování minulosti na účet pokrokových idejí několik řádek v Národních novinách, jež zrovna v dnešní době nabývají nové časovosti: „Konstituce se mnohým dokonce nelíbí, kteří za starých časů na útraty svých utištěných spoluobčanů dobře a pansky žili... Poněvadž jest reakce věc hanebná, nikdo zajisté se nepřizná sám, že je reakcionář. Tak jako falešní hráči si na svůj dům nevyvěsí tabuli: „N. N., falešný hráč“, tak také žádný reakcionář neřekne, že si přeje reakce, nýbrž bude vždy hleděti chytrým výmyslem spoluobčany své o jejich nová práva a svobody obelstíti, aby to napřed sami ani nepozorovali, a pak, když zpozorují, ani již moci neměli, opříti se proti svým utiskovatelům.“

Jinou, nemenší obtíž přinesl stav selský. Je opravdu zajímavé právě pro nás, kteří takřka denně máme příležitost cítit na svých poplatnických a konsumentských zádech rány stavovsky krátkozraké a egoistické agrární politiky, že už r. 1848 politická svoboda dala u nás vznik tíživé sociálně hospodářské preponderanci zemědělského stavu, dokonce v takové míře, že samy Havlíčkovy Národní noviny se odhodlaly k přímému protiútoku. V článku, jehož pisatel se podepsal šifrou X., čteme žaloby, jež jsou tak cele dnešní, že nic neprozrazuje jejich staré datum: „...Než bohužel, pochovávajíce starou aristokracii, novou, a to mnohem surovější živíme. V posledních časech převratem politickým a příchodem tak neočekávané svobody stal se sedlák až příliš odvážlivým a na okamžité uskutečnění požadavků svých zhola nedbaje, pravé-li, či nepravé jsou, tak urputně doléhá, že kdyby bývalé vrchnosti a úřednictvo s ním stejně bylo nakládalo, věru by jim teď celý svět „pereat!“ volal.“ Článek vzbudil po venkově takovou bouři nevole a na Národní noviny snesl se takový déšť protestů, že sám Havlíček byl nucen vystoupiti a veřejně se jeho autora ujmouti.

S konstitučními svobodami přinesl rok 1848 také svobodu tisku. Přímý důsledek této změny byl týž jako r. 1918: hotová novinová záplava. Takřka všecka literatura se přestěhovala do novin, s nimiž nepolitické časopisy vůbec nebyly schopny konkurence, protože jejich čtenářská obec rázem prořídla, po případě se úplně rozplynula. Před rokem 1848 vycházely z nás jediné české noviny — vládní Pražské noviny. V r. 1848 napočítal však Roubík jen v Čechách 100 časopisů, u nichž bylo 41 českých, 59 německých, 66 pražských a 34 venkovských; ale již r. 1849 začalo jich ubývat — byl to důsledek nového, reakčního tiskového zákona — až v pa-

desátých letech za Bachova absolutismu zbyly na žurnalistickém bojišti zase jen jediné Pražské noviny. Třebaže, jak již řečeno, dnešní úroveň tisku nelze ani zdaleka srovnávati s úrovní tehdejší, přece brzy po uvolnění tisku začaly se i tenkrát ozývat hlasy proti jeho zneužívání k osobním útokům a k šíření nepravdivých zpráv, a zároveň se objevila v nové formě otázka censury jakožto instituce povinně hájící zájmy a prospěch státu, a tím i otázka tiskových deliktů. Pokud lze souditi z obrazu, který poskytuje tehdejší žurnalistika, veřejnost stála celkem na mnohem pokrokovějším stanovisku, než dnes. „Muži velcí," píše na příklad šifra *W.* (Vávra?) ve Včele, „kteří pravou láskou k dobru vlasti plápolají, nikdy se svobody myšlení a psaní nebáli. Dobré vládě neškodí nižádná mínění a kde není střelného prachu, tam bezpečně mohou lidé z dýmek kouřiti. Není nic slušnějšího, než aby škoda, kterou zneužitím svobody tisku někdo způsobil, rychle se odsoudila, aby spravedlnost utrhání, odbojnictví v zápětí kráčela. Neboť kdyby ti, kterým na cti utrháno bylo, pouze v dlouhých soudech spravedlnosti docházeli, tu by svoboda tisku veškeren pořádek zrušila. Svobodu tisku krotit a ji rušit není jedno. Pouhé zneužití není ještě důvod, aby se měla svoboda v řeči a psaní zapovídati. Proti zneužívání tisku není prostředku lepšího než odpovědnost. Censura nestojí naprosto za nic. Ona je tam, kde dvě strany proti sobě stojí, v ruce jednoho proti druhým pouze nebezpečná zbraň. Kdekoli censura panuje, tam mínění veřejné jest zamezeno, ve svých výrocích nejisté, a tak musí všeobecné důvěry pozbýti. Soud censurní a zapovídání knih jsou důkazy, že u vlády nechybí látky k hanění, podávajíť se tím úřední cestou celému světu na odiv."

Ovšem my se svými zkušenostmi s úšasným, zvlčením tisku zvláště v posledních letech nemůžeme jen tak beze všeho přijímati pisatelovy názory. Teoretická téze, že censura nestojí za nic, může mít praktickou platnost jen s předpokladem, že nebude tisku zneužíváno ne ve znamení boje o ideové hodnoty — tu by nikdo nemohl spravedlivě censurních zásahů obhájiti — nýbrž ve znamení osobních zájmů a prospěchů mravně neodpovědných, po případě přímo zločinných jednotlivců, spekulujících s ničivými vášněmi a nejhrubšími pudy, jak bohužel právě dnes jsme svědky v takovém rozsahu, o jakém se nesnilo ani nám, natož pokrokové generaci z r. 1848. Ostatně už i autor citovaného článku zřejmě kolísal mezi jasnou teorií a spornou praksí, když vedle tvrzení, že censura nestojí naprosto za nic, dovedl postavit tvrzení, že svobodu tisku krotit a ji rušit není jedno, neboť zapomněl povědět, jak provádět to krocení — bez censury. Ve skutečnosti censura — ne ovšem v té formě, jak se většinou praktikuje dnes — nemusí směřovat jen k libovolnému omezování svobody; může a má mít také a vlastně především funkci výchovnou, nutíc občanstvo nepřímo k tomu, k čemu by se samo dobrovolně nikdy neodhodlalo. Také velká většina zákonů má takový výchovně donucovací význam — na př. zákony daňové, zákony o omezení čepování lihovin, zákony prohibiční a pod. Arciť k censuře takto pojaté máme stále ještě velmi daleko.

Ale se stanoviska veřejné morálky žalostný stav našeho tisku má ještě jinou příčinu. Byla to velká neprozřetelnost, že jsme odňali tiskové delikty porotním soudům. Říkalo se sice, že se tak děje v nejvlastnějším zájmu tisku — pro jeho očistu, výsledek však byl právě opačný. Nejen že ti, „kterým na cti utrháno bylo, pouze v dlouhých soudech spravedlnosti docházejí," nýbrž dokonce ti, kteří byli příčinou největšího pohoršení, spravedlnosti unikají. Bohužel při diskusích, jak zvýšiti úroveň tisku a ochrániti jej od sudičské epidemie, na zrušenou kompetenci porotních soudů se již dočista zapomnělo. To Havlíček r. 1848 v Národních novinách byl docela jiného mínění. Neuškodí, bude-li připomenuto: „Ministři, presidentové a jiní úředníci proti odpůrcům svým a jmenovitě proti oposičním novinám nechuť mají a nejraději by je potrestali a odsoudili. Zapotřebí jest tedy, aby soudce nebyl stranný, aby úředníci nesoudili sami urážky jim učiněné, sice nebude pravá svoboda nikdy v zemi průchod míti. K tomu cíli nejlépe jest moc soudní zcela vzíti úředníkům, jako jim odňata jest moc zákonodárná. Ve všech důležitějších věcech musí výrok dáti porota neb soud přísežných, t. j. jistý počet k tomu vyvolených svobodných občanů, kteří vyznati musí, nalézají-li skutečně na obžalovaném onu vinu, kterou úřady udávají. Bez takového soudu přísežných jmenovitě by nikde neobstály svobodné, neodvislé noviny, poněvadž by jinak úředníci vždy redaktory jejich pronásledovali a odsuzovali k trestům peněžitým i do vězení." Nebyla generace, žijící před osmdesáti lety, v této věci rozumnější, než naše?

V.

Trvalo by dlouho, než bychom vyčerpali všecky analogie mezi rokem 1848 a 1918 a vytěžili odtud všecka poučení a všecky výstrahy, jichž nám poskytuje jen žurnalistický materiál z té doby. Ale dvě věci přece ještě si vynucují naši zvláštní pozornost.

Je to především otázka československé jednoty, jež se r. 1848 vynořuje, ač ovšem poměry nedovolily, aby prakticky překročila hranice pouhého kulturního souručenství. Její vědomí se politicky neprojevilo a ani nemohlo projeviti jinak, než protesty proti Košutově nacionalisticky nenávistné koncepci velkomaďarské, jež z Uher vytvořila pseudodemokratický stát, bijící do tváře všecky tehdejší snahy o novou Evropu, a u jednotlivců více méně romantickým a dobrodružným účastenstvím na slovenské branné vzpouře, vedené Hurbanem a Hodžou, která pomáhala bojem proti národní revoluci maďarské nejen Vídni zachránit Rakousko od hrozícího rozpadnutí, nýbrž i absolutistické reakci zvítězit nad demokratickými idejemi roku osmačtyřicátého. Věru, tragický konflikt!

Tyto poměry byly asi příčinou, že pozornost, věnovaná v našich časopisech Slovensku, příliš se drobila na pouhé informační zprávy o situaci v Uhrách a o postupu bojů proti Maďarům, při čemž ovšem nechybělo projevů nadšených sympatií pro Slováky, jejich utrpení a zápas, a že skoro nikdo nepomyslil na systematickou žurnalistickou propagaci ani kulturní, ani (tím méně) politické československé jednoty, což tím více bije do očí, všimneme-li si, kolik místa je v tehdejších časopisech věnováno propagaci mnohem teoretičtější a mlhavější myšlence slovanské vzájemnosti. Vědomí jednoty sice žilo, ale jen jako neurčitá a čistě citová nálada, dokonce ani ne všeobecně rozšířená a sdílená — vždyť v té době i jednota českomoravská byla ještě velkým a svízelným problémem, s nímž vídeňská vláda dovedla úskočně operovat, aby ztížila, po případě úplně zmařila jednání o české politické požadavky. Nesmí se také zapomínat, že tu jistě velmi silně působila i nedávno provedená Štúrova odluka od spisovné češtiny, které v Čechách nebylo namnoze správně porozuměno. (Ostatně dodnes ne všude správně se chápe.)

A tak v časopisech z r. 1848 nalézáme všeho všudy jen dva projevy, jež svým velkorysým a celkovým chá-

páním československého poměru zachovaly si sílu věčně živých slov. Je to především Havlíčkův projev v Národních novinách, jenž dnes působí přímo prorocky: „Nejdůležitější věc pro zachování a důstojnost národnosti naší jest spojení celého národu československého ve svazek jeden, abychom tak s celou společnou silou svou státi mohli proti nepřátelům svým a proti všelikému nebezpečenství:“ Druhý, jejž napsal J. E. Vocel do Časopisu Českého Musea, je pozoruhodný také svým kladným stanoviskem k slovenské jazykové odluce, stanoviskem, jež chápe odluku nikoli jako separatistické hnutí, mařící jednotu, nýbrž jako nejúčinnější zbraň proti násilné maďarisaci a tedy jako za daných poměrů jediný bezpečný prostředek k zachování slovenské národnosti: „A též i vy, milí bratři na Slovensku, pevně při nás a s námi stůjte! Vy jste od nás Písmo svaté přijali a proto nemůže a nesmí býti písmo mezi námi příčinou nesvornosti a různění. Pěstujte ku prospěchu lidu nářečí své, neb každý prostředek, k dobru národa směřující, za věc podstatně potřebnou uznati, třeba, nicméně pomněte, jak blízké jest nářečí Vaše jazyku českému, pomněte, že příbuznost tato jest nevývratný důkaz jednoty bratrské mezi Vámi a kmenem českomoravským.“

Prudké a neočekávané vzkypění politického života r. 1848 nezůstalo, podobně jako r. 1918, bez vlivu na chápání úkolů naší literatury. Všichni se pamatujeme, že po převratu v tom směru vystoupily do popředí hlavně dvě otázky: otázka reformně sociálních a politických tendencí v literatuře (literatura třídní) a otázka světovosti naší literatury, která měla literaturu vyprostit z vlivů mimoliterárních a nahradit její úzkou a jednostrannou národně buditelskou orientaci. Pokud se týče tendenčnosti, stačí si vzpomenout na Wolkerův manifest. Druhá otázka, jak známo, straší podnes, podněcována hlavně neúspěchy naší literární propagandy v západní Evropě. Samostatný národ cítí instinktivní potřebu uplatnit se kulturně, jako se uplatňuje politicky — odtud pošetilá domněnka, že světovost lze v literatuře vydupat ze země rázem, od určitého data, takřka na objednávku a bez rozhodujícího působení dlouhé a bohaté tradice, která nám zatím dočista chybí v porovnání s literaturou německou, ruskou, skandinavskou, francouzskou nebo anglickou.

Rok 1848, který kladl takový důraz na politické vzdělání („Politické vzdělání stalo se nyní základním živlem veškeré naší vzdělanosti vůbec“— Sabina v Pražských novinách), nemohl ovšem neprožívat intensivně, byť svým způsobem také tyto otázky. Jako ke konci světové války vlna revolučního socialismu nastolila v literatuře vládu proletarismu v poesii i v prose, stejně r. 1848 ustupovaly rokokové idylické náměty realistickým látkám z lidového života. Ale nejen to: Literatura byla přímo určena do služeb konstitučního státu — tedy t. zv. státnost v literatuře, dobře známá i nám z nedávných diskusí. „Jedna z předních úloh budoucí literatury české jest, aby tato na politické vzdělání národu působiti se snažila, aby totiž svrchovaný vzor čili ideál konstitučního státu do vědomí lidu vnikl“, píše přímo J. E. Vocel v Časopise Českého Musea. A Sabina ve Včele dokazuje, že politický přelom, který nás rázem zařadil jako rovnocenné členy mezi samostatné národy, musí se obrážeti i v literatuře, čili, že dosavadní měřítka musí ustoupiti měřítkům vyšším a přísnějším. Píše: „My, Čechové, zvláště literatuře máme mnoho děkovati. Ona jediná nám udržela národnost ve vyšším směru, ona jediná nás udržela nad hladinou... Duch náš obdržel nové tělo a potřebuje nové potravy. Co by se nám ještě před týdny bylo líbilo, to nyní snad pod stůl hodíme, ne proto, jako by, co dříve dobré bylo, nyní za špatné se uznati musilo, nýbrž proto, že spisovatel, stoje nyní na svobodném stanovišti, předměty své jinak pojmouti může, jakož i my nyní na plody literární jinak hleděti musíme. Krmiti národ pouze literaturou pro dítky určenou, jest krmení vzrostlých lidí moučnou kaší.“

VI.

Mohli bychom takto probrat otázku kněžskou, poměr církve ke státu, židovskou otázku, otázky dělnické (dělnické pojištění!), otázku politického stranictví, otázky slovanské politiky, otázky právnické (trest smrti a reforma manželského práva), lidovýchovné a školské, otázku ženskou, otázku demokratisace vojska — a všude bychom nalezli, že rok 1848 postavil tyto otázky stejně jako naše doba a že stejně na ně také odpovídal. Opravdu nic nového pod sluncem — dokonce ani pod sluncem československým. Generace podávají si navzájem ruce. Vědomky i nevědomky, ať chceme, či nechceme, pokračujeme v díle svých předchůdců, po případě je opakujeme, opakuje-li se podobná situace — ano opakujeme, neboť zpíváme tutéž melodii, třeba transponovanou do jiné tóniny a podloženou složitějšími a modernějšími harmoniemi.

Lidé umírají, ale myšlenky žijí — žádná myšlenka, jednou narozená, neumírá, ani myšlenka nejnicotnější, neboť také pošetilost jest nesmrtelná. Národ, který měl Chmelenského a Štěpánka v době, kdy v sousedství měli již Goetha, je národ opravdu mladý a svou kulturní tradici teprve tvoří. A což teprve tradici politickou! Nuže nic není zbytečné a hodné zapomenutí, co ji zmnožuje a košatí, tím méně pak to, co je tak živé, pravdivé a naléhavé, jako odkaz roku 1848, záznam našich prvních zkušeností s demokratickou svobodou s konstitučním zřízením. Ku podivu, jak my, jimž upřílišený historismus často zbytečně zakrývá skutečnost, máme stále ještě málo vyvinutý smysl pro tradici a její poznání. A přece co jiného než ona může nám pomáhat odhalovat smysl národní existence? Národ není samoúčelný, smysl jeho jsoucnosti netkví v něm, nýbrž mimo něj, nad ním, je to něco, čeho se třeba dobrat, neboť to není předem dáno, co třeba znovu a znovu objevovat v plynulém toku generací. Konec konců i národy se rodí a umírají a přežívá je jen to, čím si zasloužily svou existenci. Jen takovým poznáváním tradice a vědomím, ne toliko instinktivním jejím zmnožováním, roste vzdělanost, jež je nejpevnějším základem samostatného státu. „Svobodu,“ napsal neznámý autor v Pražských novinách před osmdesáti roky, „nám nezachovají žádná ubezpečení, žádná rukojemství cizí; má-li státi pevně, musí základy spočívati v těch, kteří jí mají požívati, a nejhlavnější z těchto základů jsou vzdělanost a mravnost. Nebudeme-li se snažit položiti a upevniti v národu svém tyto základy, pak nastane reakce proti svobodě v nás samých a proti tomu nepříteli nepomohou barikády.“

DOPISY

Brod a Pallenberg.

Vážená redakce,

uveřejnili jste pod titulem „Dobrý voják Brod, lepší Pallenberg“ článek naplněný nesprávnými informacemi a překrucováním fakt do té míry, že by bylo nejlépe připojit ke každé větě, kterou napsal

dr. Lustig: „A opak toho odpovídá skutečnosti.“ Chci uvést na pravou míru jen nejnápadnější věci. Pan dr. Lustig interviewoval Pallenberga a to, co mu řekl rozhněvaný mim, rozšiřuje prostě v řadě listů. Neznám tohoto pána, u mne se neukázal, stará zásada, že před vyslovením úsudku mají být slyšeny obě strany, patrně pro tohoto příliš ctižádostivého žurnalistu neexistuje.

Dr. Lustig především zamlčuje, že jsem Švejka nejen dramatisoval, ale že jsem ho objevil pro svět, pro Německo. Již roku 1923 jsem jako první bral Haška vážně; konstatoval jsem v často přetiskované essai jeho geniální a do světové literatury patřící ironii a dvojí tvář a zařadil jsem ho — k všeobecnému velkému údivu — do jedné řady s Cervantesem a Rabelaisem. Nepotřebuji tedy dávat se roku 1931 poučovat panem Lustigem, že Švejk je „nesložitý člověk“, ale něco jedinečného, ironického atd. Ještě před svou smrtí četl zmíněnou essai Hašek, jehož jsem osobně neznal, a (jak o tom píše Longen) cítil, že byl poprvé skutečně oceněn. V roce 1931 není umění chválit Haška. Tehdy to byla odvaha a odporovalo to celému veřejnému mínění. Že se Hašek z mého článku radoval a že z něho čerpal naději na uznání ve světě, dříve, než zemřel, je pro mě potěšující. Stejně mě uspokojuje skutečnost, že se dělím o autorské tantiemy s Haškovými dědici, kteří dostávají jednu třetinu, při představeních v jiné než německé řeči dokonce dvě třetiny autorského honoráře. To všechno zamlčuje socialista dr. Lustig, stejně jako nemluví o milionových gážích svého informátora Pallenberga, který se přirozeně s dědici nedělí. — A dále: revolucionář a filosof Švejk: to byla moje řeč! A je zcela v rozporu se skutečností, tvrdí-li dr. Lustig, že teprve Piscator a Pallenberg vyzdvihli tuto ústřední ideu.

Za Piscatorem hrané pojetí jsem plně spoluodpověden. Vždyť jsem byl k vůli Švejkovi třikrát v Berlíně a pracoval jsem s Piscatorem po celé dny na každém slově, každé scéně. — Jen kdyby hrál Pallenberg skutečně tak Švejka, jako ho hrál tehdy v Berlíně! Pořídil si však pro německý venkov maloměšťáckou úpravu, aby si nepohněval nacionalisty. Proti tomuto pojetí jsem protestoval. Tedy pravda je přímo opak toho, co píše tak roztomile informovaný dr. Lustig. Jeho tvrzení vyznívá tak, jako by byl revoluční Švejk výtvorem Pallenbergovým a Švejk maloměšťácký mým. Obráceně, vážený pane, obráceně! Dr. Lustig přece nikdy neviděl mé zpracování, které existuje jenom jako jevištní rukopis. Přenechávám veřejnosti utvoření úsudku o mladém kritikovi, který o díle, jež nečetl a jistě ani neviděl, píše posudky tak precisní, jako je na příklad ten, že „v prvním, Piscatorem nezměněném podání byl zachován a zdůrazněn Nollův folkloristický ráz.“

Dávám panu dru Lustigovi možnost ústupu. Může znát toto Piscatorem neovlivněné pojetí z představení ve Frankfurtě, Düsseldorfu, Varšavě, Lvově, Krakově, Kodani, Kristianii a Stockholmu. V těchto a jiných neněmeckých městech bylo totiž hráno první nezměněné zpracování Brod-Reimannovo. Ale potom nemůže obhájit své tvrzení, že „proto musil zůstat bez ohlasu před nečeským obecenstvem“. Neboť ve všech těchto městech mělo naše zpracování bez Pallenberga a Piscatora bouřlivý úspěch a dosáhlo dlouhé řady repris. Nemohu tedy panu Lustigovi pomoci. Na základě nesprávných informací padá z jedné blamáže do druhé.

Rozdíl mezi tímto prvním zpracováním a tím, co Piscator ze hry udělal, není v tendenci. Ale Piscator udělal z pasivního hrdiny aktivního. Chtěl mít epické divadlo, řádnou zápletku. O tom a jiných změnách jsem se potom s Piscatorem v dlouhých debatách shodl. Proto jsem také vůbec neprotestoval proti Piscatorovu pojetí, naopak, co nejhouževnatěji jsem na něm spolupracoval. Protestoval jsem proti tomu, že Pallenberg dělá ze Švejka šaška a vtipkaře. Protože jsem se k jeho knize s textem dostal po prvé teprve v srpnu 1931, nemohl jsem dříve protestovat. Mé podezření proti jeho zpracování turné bylo vzbuzeno sice již dříve, ale byl jsem vždy znovu chlácholen prostředkem, který (jako na příklad zaslání nesprávné textové knihy) nechci nazývat silněji, než ne zcela fair.

To všechno však panu Lustigovi nevadí. Interviewoval Pallenberga a věří mu na slovo. Ověřit si fakta také od protivné strany, to rychlému žurnalistovi nenapadlo. Při tom odvážně tvrdí, že v tom, co Pallenberg hraje, není ani slovo ode mne — pravda však je, že to, co hraje v Praze, je ze čtyř pětin ode mne a Reimanna, a zdvihl jsem protest jen proti páté pětině, která dává postavě clownský charakter. Stejně směle praví, že jsem dostal na tantiemách 30.000 marek, zatím co ve skutečnosti skoro všude, kde hrál Pallenberg, podnikatel zkrachoval. A není divu, vždyť Pallenberg dostává až 2000markový honorář za večer. Ze všech měst, kde hrál Pallenberg své poměšťáčtělé zpracování, jsem dostal dohromady jen asi desetinu částky uváděné panem drem Lustigem. Stejně nesprávné je tvrzení, že jsem protestoval proti scéně, v níž Švejk mluvením zničí feldvébla; tuto scénu, kterou doslovně tak napsal Hašek, považuji za velkolepou, není však žádným závěrem dramatu: Pallenberg vynechává další závěrečné scény, a to pokládám právě za neumělecké. Po přečtení všech těch nesprávných dat podařeného dra Lustiga se nikdo už nepodiví, když také jeho závěrečná pointa, že Praha „odbyla můj protest švejkovským smíchem“, se zredukuje na prostou skutečnost, že on sám se pokusil na několika místech inscenovat proti mně v tisku malé rozhořčení, které žalostně dopadlo. Naproti tomu dostávám z celého Německa projevy sympatií, které mi dokazují, jak je důležité, že se konečně odvážil autor (třebas v tomto případě jen upravovatel) vystoupit veřejně proti tyranii „vynikajícího“ herce. Zato v Praze se snížili na nízké niveau, vypočítávat tantiemy — nota bene s desetinásobnými číslicemi — mně, o němž je všeobecně známo, jak jsem pomohl prorazit celé řadě neobjevených ještě umělců, Němců jako Čechů. S uvědomením toho, co jsem vykonal, mohu zajisté očekávat, že útoky takové jakosti, jako je pamflet pana dra Lustiga, se vrátí na hlavu útočníka.

Max Brod.

Proč nejezdíme rychlíkem.

Vážená redakce!

Tiskový referát ministerstva železnic odpověděl na naše poznámky o rychlosti československých rychlíků. Nejsme tím nikterak překvapeni a přiznáváme, že by naše překvapení bylo daleko větší, kdyby byl neodpověděl. Nemůžeme si při této příležitosti nevzpomenouti na slova básníkova: „Schaffe Künstler — rede nicht!“ a rádi bychom reagovali na ministerský přípis „Fahre Schaffner — schreibe nicht!“, ale mohlo by se nám vytýkati, že se vyhýbáme diskusi, která, jak známo, patří k demokracii. Ministerstvo železnic je přesvědčeno, že jsme mu ukřivdili srovnáváním jeho rychlostí s rychlostmi v cizině a uvedlo na jednom místě své odpovědi, že zejména na trati Praha—Liberec a Liberec—Pardubice se jezdí dnes lépe než před válkou. Vyhovíme tedy ministerstvu železnic a přeneseme diskusi právě na ono pole, kde si ji přeje mít.

Staré jízdní řády se zpravidla zahazují. Proto jsme značně udiveni, vyhrabeme-li náhodou z knihovny jízdní řád, který tam odpočíval po celou válku v družném objetí s nějakým starým průvodcem a na který se nadobro zapomnělo — což právě bylo řízení osudu. Neboť kdybychom byli na tento jízdní řád z roku 1912 padli náhodou krátce po převratu, byli bychom se nerozpakovali hoditi jej do koše. Rozhodně by se nikdy nebyl stal dokumentem, jakým se stává dnes.

Vezmeme-li do ruky starý jízdní řád, ovane nás vůně starého Rakouska se všemi k. u. k. privillegierte, s nádražím císaře Františka Josefa, s Nordwestbahn, s Böhmische Nordbahn — se vším tím drum und dran, které je dávno zapomenuto a nikdy se nevrátí. Listujeme-li sežloutlým papírem, zdá se nám, jako bychom z povzdáli slyšeli Haydnovu melodii. Ale to sem nepatří — to jen tak říkáme, abychom vyvolali v laskavém čtenáři rakouskou náladu, které je nutně zapotřebí v tomto srovnání.

Nechť laskavý čtenář nezapomene, že žijeme v roce 1931 v demokratické Československé republice, ve státě moderním, pokrokovém, který s sebou prodělal celý ten podivuhodný technický rozvoj poválečný, kdy aeroplany jsou s to uletět vzdálenost z Prahy do Bukurešti za hodinu, kdy čas je opravdu drahý a kdy nevíme, jaký revoluční vynález nás čeká, až se zítra probudíme. A v této době

čteme jízdní řád železnic starého, pověstně nepořádného Rakouska, kde se jen vuřtlovalo a jehož poměry byly srovnávány s evropským „nemocným mužem" na Balkáně.

A tak se tedy podívejme, jak jezdily tehdy vlaky a jak jezdí dnes. Dočteme se mnoho zajímavého o tom, co se změnilo za téměř dvacet let. Tehdy jsme ještě byli malé děti. Od té doby se změnil náš názor na život. Změnily se státy, změnily se vlády a politické režimy, změnil se vkus v literatuře, v hudbě, ve výtvarnictví. 1912 — nemylíme-li se, to byla doba dekadence a novoromantismu. Tehdy jsme četli Moderní Revui a psali básně. Božínku, jak je to všechno už dávno!

Také železnice se změnily. Z Prahy jel tehdy, podle letního jízdního řádu z roku 1912, vídeňský rychlík v 7·22 hodin ráno a přijel do Č. Velenic (které se tehdy jmenovaly Cmunt) v 10·31 hodin. Potřeboval tedy 3 hod. 9 minut. Dnes, v létě 1931, vyjíždí rychlík v 6·27 hodin ráno a přijíždí do Č. Velenic v 10 hodin, takže potřebuje na tutéž trať 3 hodiny 33 minuty, to jest o 24 minuty více! Týž rychlík přijel před válkou do Budějovic v 10·28 hodin dopoledne, dnes vyjíždí rychlík v 7 hodin ráno z Prahy a přijede do Budějovic v 10·25 hodin. Před válkou tedy potřeboval 3 hodiny 6 minut, dnes potřebuje 3 hodiny 25 minut.

Z Prahy přes Plzeň do Brodu nad lesy vyjížděl před dvaceti lety rychlík ve 13·05, přijel do Brodu v 16·44 (jel tedy 3 hodiny 39 minut), dnes jede z Prahy ve 14·00 a přijíždí v 17·58 (takže potřebuje 3 hodiny 58 minut). O dvacet minut víc po dvaceti letech, to je vlastně jen o minutu hůře za rok, takže se při dobrém zdraví snad dočkáme, že pojedeme jednou o hodinu déle. Hůře je těm, kde jezdí osobním vlakem. Před válkou vyjížděl osobní vlak z Prahy ve 20·06, stavěl v Plzni 35 minut a byl ve 2 hodiny v noci v Brodu nad lesy. Dnes vyjíždí osobní vlak — nejlepší na této trati — ve 14·10, staví v Plzni pouze 7 minut a je v Brodu nad lesy v 21·30. Před válkou jel tedy osobní vlak 5 hodin 54 minuty, dnes jede 7 hodin 20 minut! A to ještě před válkou z toho stál 35 minut v Plzni. Ale za to je dnes osobní vlak dražší, než byl před válkou.

Na trati Pardubice—Liberec jsme zavedli po válce rychlíky, kterých zde před válkou nebylo. Ty ujedou trať z Liberce do Hradce Králové za 2 hodiny 56 minut šílenou rychlostí 46 *km* za hodinu, ale kdo jich chce použít, musí platit rychlíkovou přirážku. Kdo na to nemá anebo kdo si řekne, že rychlík, který nejede ani 50 *km*/ hod., není žádný rychlík, jede osobním, který dnes vyjíždí z Hradce v 5·49, je v Liberci 10·40, což znamená, že jede 4 hodiny 51 minut. Za jízdy může vzpomínat na staré, zpuchřelé Rakousko, kdy tuto cestu urazil osobním vlakem za 4 hodiny 9 minut, v 6·10 ráno z Hradce a 10·19 v Liberci.

Ale to nic není proti spojení, které mají dnes největší dvě města českého severu, Teplice a Liberec. Před válkou zde jezdil rychlík v 6·57 z Teplic, v 11·02 v Liberci, čili jel 4 hodiny 5 minut. Po válce jsme ten rychlík zrušili a dnes, vyjedeme-li z Teplic v 5·18, jsme v Liberci v 11·20, čili potřebujeme 6 hodin 2 minuty. Ale také před válkou jezdily na této trati osobní vlaky, a kdo si sedl v 10·20 v Teplicích, byl v 16·15 v Liberci, čili jel pouze 5 hodin 50 minut.

Na trati Podmokly—Praha jezdí dnes rychlíky lépe, než jezdily před válkou. Před válkou jel nejlepší rychlík 2 hod. 20 minut, dnes jede pouze 1 hod. 55 min. Za to osobní vlak potřeboval před válkou pouze 3 hod. 20 minut, kdežto dnes potřebuje 3 hod. 50 minut.

Z Prahy do Plzně vyjížděl před dvaceti lety rychlovlak v 8·11, dnes vyjíždí v 8·10 ráno, tehdy stavěl na trati pětkrát a přijel do Plzně v 10·14, dnes staví na trati sice jen dvakrát, ale přijede v 10·22. Tehdy potřeboval k projetí 115 *km* 2 hodiny 3 minuty, dnes potřebuje 2 hodiny 12 minut. Jiný rychlík vyjížděl před válkou v 6·11, byl v Plzni 8·11, stavěl pětkráte a jel tedy přesně 2 hodiny. Náš nejrychlejší vlak na této trati v 11·30 z Prahy, jede bez zastávky a je v 13·35 v Plzni, čili jede o 5 minut déle než jel před dvaceti lety rychlík, který pětkrát stavěl! Také dnes máme na této trati rychlík, který pětkrát staví, vyjíždí z Prahy v 6·25, je v Plzni 8·44 a jede tedy 2 hodiny 19 minut! Ale kdo jede osobním vlakem v 5·40 ráno z Prahy, přijede 9·43 do Plzně, tedy za 4 hodiny 3 minuty, kdežto jeho tatínek si sedl v Praze v 6·02 a byl v 9·47, čili za 3 hodiny 45 minut na místě. Tehdy to byla v železničním systému starého Rakouska vedlejší trať, dnes je to hlavní transversála republiky, tehdy byla dvoukolejná jen do Zdic, dnes je dvoukolejná až do Rokycan!!

Z Prahy do Mostu jezdí dnes rychlík přes Kralupy. Potřebuje 2 hod. 26 minut, kdežto před válkou potřeboval 2 hodiny 34 minuty, ovšemže jel tehdy jinou tratí. Osobní vlak, který jede stejně, jel před válkou 4 hodiny 7 minut, dnes jede 4 hodiny 22 minuty.

Z Chebu do Českých Budějovic vyjížděl rychlík v 9·53, stavěl pětkrát po cestě, z čehož 5 minut v Mar. Lázních a 7 minut v Plzni, přijel do Budějovic v 13·56, takže jel celkem 4 hodiny 3 minuty. Dnes vyjíždí z Chebu rychlík v 11·32, staví rovněž pětkrát, a sice 8 minut v Mar. Lázních, 10 minut v Plzni a 5 minut ve Strakonicích a přijíždí do Budějovic v 15·55, takže potřebuje 4 hodiny 23 minuty, o plných 20 minut více než před válkou. Rychlík z Prahy přes Chomutov do Karlových Varů stavěl před válkou 8kráte a potřeboval 3 hodiny 56 minut, dnes staví (odjezd 9·15) třikráte a potřebuje 3 hodiny 59 minut. Z Karlových Varů do Podmokel jel před válkou rychlík 2 hodiny 58 minut, dnes jede 3 hodiny 3 minuty.

To máme z toho, čteme-li starý jízdní řád! Kdybychom chtěli nad těmito poměry kroutit hlavou, měli bychom ji asi už dávno ukroucenou. Když jsme dokázali našim železničům, že jezdí nejpomaleji ze všech evropských států, bylo nám řečeno, že rychlé jízdy za hranicemi jsou riskantní a naši technikové že prý na sebe takovou odpovědnost nevezmou. Nyní, kdy dokazujeme, že jezdíme hůře než za Rakouska, nevíme, co nám odborníci namítnou. Nejsme technikové a můžeme tedy usuzovat jen podle normálního, odbornými vědomostmi nezatíženého rozumu. A tu se nám zdá, že vývoj ČSD jde od desíti k pěti. Dokonce velmi rychle. Protože i kdybychom dnes jezdili alespoň tak jako jsme jezdili za Rakouska, znamenalo by to krok nazpět, protože za dvacet let je nutno pozorovati nějaký vývoj. Jezdíme-li však ještě hůře, je to prostě zoufalé svědectví nemožnosti našich železnic. Bylo by velmi pohodlné hodit vinu na hlavu ministrovi. Ale za to ministr nemůže. Za to mohou odborníci, sekční chefové a celý technický aparát železnic. Je sice pravda, že kdyby v čele železnic stál člověk, který by rozuměl své věci (ale nesměl by to být odborník-technik, protože železnice nejsou jen technický problém, nýbrž především problém národohospodářský), který by měl dostatek energie a přirozeně také dostatečnou oporu ve veřejnosti a v politických stranách, musel by bez velkých obětí roztočit železnice alespoň tak, aby dostaly středoevropskou úroveň. Jednotlivé problémy musí však řešit samostatně v rámci svého resortu úředníci, kteří jsou za to placeni a kteří za to odpovídají. Narážíme-li dnes na každém kroku na podobné nemožnosti, svědčí to, že celý organismus našich státních drah je v rozkladu. Že zde není společného ducha a vůle, že jsou tu naopak momenty, které brzdí a znechucují, takže se namnoze vedoucí úředníci vzdávají iniciativy.

Poměry však dozrávají a veřejnost se počíná otázkou našich železnic zabývat poněkud intensivněji, při čemž zatím se dostává k názoru, že se něco musí stát. *Jiří Hejda.*

K zařízení vzorné kanceláře a pracovny

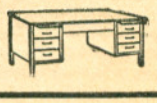

je nezbytným: praktický ocelový nábytek „VÁGNERSTYL", osvědčený dubový nábytek „JERRY", psací, rozmnožovací a počítací stroje, jakož i veškeré ostatní kancelářské potřeby od firmy

K. Vágner, Brno-Česká 16.

NEOBVYKLÝ ÚSPĚCH

ČESKÉHO HUMORISTICKÉHO ROMÁNU

MUŽI V OFFSIDU

OD KARLA POLÁČKA

NĚMECKÝ PŘEKLAD
otiskoval Prager Tagblatt

ZVUKOVÝ FILM
je s ohromným úspěchem promítán v kinech »Lucerna« a »Kotva«.

PRVÉ VYDÁNÍ
bylo rozebráno během jednoho měsíce

DRUHÉ VYDÁNÍ
se doprodává.

S ilustracemi A. PELCE, stran 356.
Brož. Kč 35·—, váz. Kč 47·—.

U všech knihkupců a v nakladatelství

FR. BOROVÝ, Praha II., Národní 18.

JÁSAVÝ ŽALTÁŘ VÍTĚZNÉ LÁSKY

Pollyannin čestný dluh

Pátá a zároveň poslední z knih radosti, které okouzlily celou ženskou Ameriku a získaly srdce milionů žen i mnoho tisíců našich.

Red. Kašpar napsal v Lidových Listech: „Takové milé stvoření, jako je Pollyanna je pro lidskou společnost požehnáním. Naučilo lidi radosti. Vneslo smír do rodin, kde manželé neměli daleko k rozvodu".

„Pollyannin čestný dluh" vyšel v DEVÍTIKORUNOVCE SFINX jako trojsvazek za cenu 27 Kč, vázaný za 36 Kč. Obdržíte jej **u kteréhokoliv knihkupce,** právě jako předchozí svazky: *Pollyanna* (18 Kč), *Pollyanna dorůstá* (27 Kč), *Pollyanna se vdala* (18 Kč), *Pollyanniny klenoty* (13 Kč). Každá kniha je samostatný román. Žádejte prospekt knih Pollyanny zdarma.

Do každé knihovny – knihy Pollyanny

NAKLADATELSTVÍ SFINX, B. JANDA, PRAHA II., KARLOVO 15

Knihy Sfinx

Politickou a literární zpovědí

STANISLAVA K. **NEUMANNA** jsou jeho

VZPOMÍNKY

které s obálkou K. Teige jako VII. svazek jeho Spisů vydala právě nakladatelská firma FR. BOROVÝ V PRAZE

166 stran – Brož. Kč 25·–, Váz. Kč 35·–

Z OBSAHU: Politická epizoda. Prolog: S kopce. Hnutí. U Pštrosů. Tajný spolek. Pod novoměstskou věží. Proces. Na Borech. Cestičkami, Žižkov č. p. 45. O Františku Gellnerovi. Bratři Hartmannové. O Arnoštu Procházkovi a Moderní revui.

K dostání u všech knihkupců

FRANCOUZSKÁ REVOLUCE

Napsal

ST. K. NEUMANN

Barère
Brissot
Cambon
Danton
Desmoulins
Hébert
Chabot
Jaurès
Laffayette
Marat
Mirabeau
Petion
Robespierre
Saint-Just
Tallien

Vzrušená a tragická léta lidstva nalezla v českém básníku St. K. Neumannovi vášnivého, ale svědomitého vykladače. K mohutným freskám vysoko vzedmutého děje přiložil celou galerii pečlivě a s láskou kreslených podobizen. Sta vyobrazení v textu a desítky krásným hlubotiskem tištěných příloh doplňují slovesnou část. V díle jsou otištěny obrazy dosud neznámé naší veřejnosti. Obrazy z kulturního života, facsimile dopisů atd., obohacují dílo.

Nad knihou Neumannovou, malým misálem, tak chutně podaným nakladatelem, pomyslíme si jistě především toto: Jak chudá je ještě naše literatura. Neboť hle, teprve po půldruhém století má pro českého čtenáře knihu, napsanou domácím autorem, ačkoli se jedná o dějinné události dosahu světového, jichž duchovní důsledky působí ještě dnes, a to nejen pro národ, v němž se odehrály, ale také pro nás. Má proto St. K. Neumann zásluhu, že vyplnil „mezeru" a jeho nakladatel má ji s ním, že mu umožnil, aby tuto „mezeru" vyplnil způsobem na naše poměry skoro přepychovým, v podobě díla, které již svými přívlastky, svými krásnými ilustracemi, svým formátem a pečlivým vytisknutím předčí většinu knih, které jsme četli o francouzské revoluci.

Právo Lidu.

Nové vydání tohoto velkolepého díla počíná právě vycházeti v sešitech po Kč 3·—. Prvý sešit za Kč 1·—.

U všech knihkupců a v nakladatelství

FR. BOROVÝ, PRAHA II., NÁRODNÍ TŘ. 18.